

на 19.12

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ СУСПІЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ І ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

КІСЛІВСЬКИЙ АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

**ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ
У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

052 – Політологія

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Кічера Надія Михайлівна
канд. політ. наук, доцент

Ужгород – 2024

Реєстрація №3

(номер)

«29» листопада 2024 р.

Т. Тамма Тобханш

(підпис лаборанта кафедри) (ім'я, прізвище)

Дипломна робота допущена до захисту

Завідувач кафедри політології і державного управління

А. К.
(підпис)

Анатолій КЛЮЧКОВИЧ

ДОКТОР ПОЛІТИЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ

(науковий ступінь, вчене звання)

«02» грудня 2024 р.

Рецензент

С. Степанас Асламов

(підпис)

(ім'я, прізвище)

д.політ.н., проф.

(науковий ступінь, вчене звання)

Faculty of the Social Sciences
Department of Political Science and Public Administration

Andrii Kisilevskyi

**POLITICAL PARTICIPATION OF THE HUNGARIAN NATIONAL
MINORITY IN THE CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN
COUNTRIES**

Graduate thesis of Master's degree

Supervisor: Candidate of Political Science, Asist. Prof. *Nadia Kichera*

ABSTRACT

Relevance of the study. The Hungarian national minority, the number of which is over 3 million people, in the seven nation-states (the Ukraine, the Slovak Republic, the Romania, the Republic of Serbia, the Republic of Croatia, the Republic of Slovenia and the Austrian Republic) is presented. It should be noted that the so-called «post-Trianon Hungarians» are the indigenous national minorities of the seven neighboring countries of Hungary, who, from the point of view of Hungarian historiography, live within the «Hungarian historical lands». It is known that over the past decades in the «post-Trianon area» Hungary has been implementing so-called «soft power» policy on which involves the protection of the linguistic and cultural rights of indigenous Hungarians in neighboring countries. This is reflected in the new Constitution of Hungary, which, in the context of «taking into account the unity of entire Hungarian nation», refers to «responsibility for the fate of Hungarians living outside its borders».

Political participation of the Hungarian national minority in Hungary's neighboring countries has important research interest. The scientific relevance is due to the dynamic processes of political development of these states, the

coexistence of the assimilation/integration model of ethnopolitics with an attempt to implement the best practices of interethnic tolerance and multiculturalism, manifestations of ethnonationalism on the part of titular nations and the regional patriotism propagation among Hungarian ethnic communities.

The aim of the Master's thesis is to highlight the specifics of the political participation of Hungarian national minority in three nation-states of Central and Eastern Europe – Romania, Slovakia and Ukraine.

The general goal of the master's thesis specified above involves forming the following research **tasks**:

1) to analyze theoretical and methodological concept of political participation and international legal standards of national minorities representation in political life;

2) to highlight the issues of political movement for autonomy and the parliamentary dimension of political participation of Hungarians in Romania;

3) to determine the features of political participation and representation in government of Hungarian national minority of the Slovak Republic;

4) to outline the forms of Hungarian ethnic community self-organization in Ukraine (Zakarpattia/Transcarpathia region).

The object of Master's thesis is the Hungarian national minority in three countries of Central and Eastern Europe – Romania, the Slovak Republic and Ukraine.

The subject matter of the our study is political participation of the Hungarian national minority of Romania, Slovakia and Ukraine in the context of democratization processes and European integration.

Structure of the Master's thesis includes an introduction, four chapters, conclusions, bibliography (76 titles) and appendices (12 photo illustrations).

Keywords: the Hungarian national minority, political participation, political representation, Romania, Slovak Republic, Ukraine, ethnopolitics, autonomy.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	5
Вступ	6
Розділ 1. Теоретико-методологічний концепт політичної участі та міжнародно-правові стандарти представництва національних меншин у суспільно-політичному житті	12
Розділ 2. Громадсько-політичний рух за автономію та парламентська форма політичної участі угорців у Румунії	29
Розділ 3. Політична участь та представництво у владі угорської національної меншини Словацької Республіки	43
Розділ 4. Політична форма самоорганізації угорської етнічної громади в Україні	57
Висновки	70
Список використаних джерел	76
Додатки	88

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВКНМ – Верховний Комісар у справах національних меншин

ВРУ – Верховна Рада України

ДПУУ – Демократична партія угорців України

ДСУР – Демократичний союз угорців Румунії

ЄС – Європейський Союз

«КМКС» ПУУ – Партія угорців України («КМКС» від угор. *KMKSZ* – *Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség* – Товариство угорської культури Закарпаття)

КПУ – Комуністична партія України

МЗС – Міністерство закордонних справ

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ПРУ – Партія регіонів України

СПУ – Соціалістична партія України

СР – Словацька Республіка

ТУКЗ – Товариство угорської культури Закарпаття

УКП – Угорська коаліційна партія

УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка

ВСТУП

Політична участь етнічних груп є результатом зростання їхньої етнічної самосвідомості, що проявляється в активності етнополітичних еліт та етнополітичних лідерів. Територіальні політичні еліти та політичні лідери мобілізують «свої» етнічні громади, переслідуючи при цьому завдання перерозподілу різноманітних ресурсів із іншими групами (титульними або меншинами). До позитивних стратегій держави щодо етнічних груп, зокрема, національних меншин, відносять політику толерантності та мультикультуралізму. За умов їх реалізації етнічні громади зберігають власну ідентичність та усвідомлюють причетність до формування політичної нації. З іншого боку, якщо в національній державі втілюється в життя етнополітична модель асиміляції/інтеграції, то національні меншини через своїх лідерів та елітні прошарки суспільства можуть продукувати власну, автономну модель політичної участі та включення в громадянське суспільство.

Актуальність дослідження. Угорські етнічні громади (національні меншини) в країнах Центральної та Східної Європи компактно представлені в етнонаціональній структурі семи національних державах: Україні, Словацькій Республіці, Румунії, Республіці Сербія, Республіці Хорватія, Республіці Словенія та Австрійській Республіці. Таке status quo зумовлене наслідками Тріанонського мирного договору від 4 червня 1920 року, коли Угорське королівство втратило 2/3 території, де на той час проживало біля 3 млн. населення. Відтак до Румунії відійшла історична область Трансильванії та східна частина історичного краю Банату. До Першої Чехословацької Республіки – територія сучасної Словаччини та Закарпатської області України. До Королівства сербів, хорватів і словенців (Югославії) – Хорватія,

історико-географічна область Бачка та західна частина Банату. До складу Першої Австрійської Республіки – провінція Бургенланд.

У названих семи національних державах етнічні угорці репрезентують окрему групу «угорської діаспори», чисельність якої складає понад 3 млн. чол. Зауважимо, що так звані «посттріанонські угорці» є корінними національними меншинами семи країн-сусідів Угорщини, які з точки зору угорської історіографії проживають у межах «угорських історичних земель». Відомо, що впродовж останніх десятиліть у «посттріанонському ареалі» Угорщина втілює в життя політику так званої «м'якої сили», що передбачає захист мовних та культурних прав корінних угорців у суміжних країнах. Це знайшло відображення у новій Конституції Угорщини, де в контексті «урахуванням єдності всієї угорської нації» йдеться про «відповідальність за долю угорців, які живуть за її межами» [61].

Політична участь та представництво у владі угорської національної меншини у країнах-сусідах Угорщини представляють важливий дослідницький інтерес. Наукова актуальність зумовлена динамічними процесами політичного розвитку цих держав, співіснуванням асиміляційної/інтеграційної моделі етнополітики з намаганням втілити в життя кращі практики міжетнічної толерантності та мультикультуралізму, проявами етнонаціоналізму з боку титульних націй та продукуванням регіонального патріотизму в середовищі угорських етнічних громад.

Метою нашої роботи є висвітлення особливостей політичної участі угорської національної меншини в трьох національних державах Центральної та Східної Європи – Румунії, Словаччині та Україні. Тобто, йдеться про три історичні землі, де компактно проживають етнічні угорці – Трансильванія та східна частина історичного краю Банат у Румунії, південний ареал Словацької Республіки та Закарпатська область України. Вказана вибірка зумовлена тим, що в цих державах угорська національна меншина

представляє найбільш чисельні громади й бере активну участь у політичному та громадському житті.

Вказана вище загальна мета дипломної роботи магістра передбачає розкриття наступних дослідницьких *завдань*:

- 1) проаналізувати теоретико-методологічний концепт політичної участі та міжнародно-правові стандарти представництва національних меншин у суспільно-політичному житті;
- 2) висвітлити проблематику громадсько-політичного руху за автономію та парламентський формат політичної участі угорців у Румунії;
- 3) визначити особливості політичної участі та представництва у владі угорської національної меншини Словацької Республіки;
- 4) окреслити форми самоорганізації угорської етнічної громади в Україні (на Закарпатті).

Об'єктом дослідження є угорська національна меншина трьох країн Центральної та Східної Європи – Румунії, Словацької Республіки та України.

Предметом роботи є політична участь угорської національної меншини Румунії, Словаччини та України в контексті процесів демократизації та європейської інтеграції.

Методи дослідження. Методологія дипломної роботи магістра формувалася у рамках змісту наукових завдань та системних особливостей об'єкта і предмета дослідження. Відтак вона складає загальнонаукову й спеціальну методологію політичної науки.

Методологічною базою наших студій є застосування загальнологічних та специфічних методик політології. Автор використовує наступні загальнологічні методи: 1) аналізу; 2) синтезу; 3) індукції; 4) дедукції; 5) конкретизації; 6) абстрагування; 7) порівняння.

У рамках спеціальної методології політичної науки автором використано наступні методики: 1) нормативно-правову (під час аналізу міжнародно-правових документів і законодавства трьох досліджуваних

національних держав); 2) інституційну (при висвітленні структури та функцій етнонаціональної політики Румунії, Словацької Республіки та України); 3) біхевіористську (під час окреслення форм політичної участі угорської національної меншини трьох вказаних країн Центральної та Східної Європи).

Ступінь наукового вивчення проблеми. У рамках нашої дипломної роботи магістра було опрацьовано значний масив джерел, зокрема, статистичні дані переписів населення, нормативно-правові документи, наукові статті та монографії, повідомлення у мережі Інтернет.

Слід зауважити, що теоретико-концептуальний зміст проблеми політичної участі розробляли вітчизняні вчені В. Бортніков [4], В. Горбатенко [9], О. Косілова [26], М. Костельнюк [27], О. Кулеба [28], Н. Ротар [40; 41], А. Янченко [47] та ін.

При висвітленні проблематики міжнародно-правових стандартів політичного представництва національних меншин у роботі автором детально проаналізовано Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті [30] та Варшавські рекомендації щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі [56].

Серед українських дослідників, які вивчали проблему політичної участі угорської національної меншини Румунії варто назвати Г. Боднараша [3], С. Герасимчука [7], М. Зана [14; 17; 21] та М. Держалюка [10].

Проблематику представництва у владі угорської національної меншини Словацької Республіки досліджували вітчизняні політологи Н. Лазар [29], М. Зан [14; 17; 18], В. Алмашій [1; 2], А. Ключкович [23–25; 36], Є. Гайданка [6; 31], В. Басараб [6], В. Войтович [5], Ю. Остапець [31; 36], М. Драпак [11], М. Держалюк [10] а також словацькі вчені З. Полачкова [69] та Ш. Шутай [73].

Політичну участь етнічних угорців в Україні та формування місцевої влади в середовищі угорської національної меншини Закарпаття

проаналізовано в наукових працях М. Зана [13; 15; 16; 20], Ю. Остапця [35; 37], І. Стряпка [42], А. Бочкор та К. Дорчі [50], М. Держалюка [10] та ін.

Структура роботи визначена загальною метою й поставленими автором вище дослідницькими завданнями. Дипломна робота магістра складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (всього 76 найменувань) та додатків (12 фотоілюстрацій до тексту).

У першому розділі «Теоретико-методологічний концепт політичної участі та міжнародно-правові стандарти представництва національних меншин» висвітлено підходи до розуміння проблематики політичної участі та презентовано міжнародні політико-правові стандарти представництва національних меншин у політиці крізь призму аналізу Лундських рекомендацій про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (1999) та Варшавських рекомендацій щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі (2001).

У другому розділі «Громадсько-політичний рух за автономію та парламентська форма політичної участі угорців у Румунії» йдеться про специфіку так званого секейського руху за автономію в історичному регіоні Трансильванія а також розглядається парламентська форма політичної участі угорської національної меншини Румунії.

У третьому розділі «Політична участь та представництво у владі угорської національної меншини Словацької Республіки» проаналізовано специфіку партійної моделі політичної участі на рівні парламентського представництва та формування органів місцевої та регіональної влади представниками угорської національної меншини в південних регіонах Словацької Республіки.

У четвертому розділі «Політична форма самоорганізації угорської етнічної громади в Україні» розглядається проблема політичної участі та представництва угорської національної меншини у Верховній Раді України,

Закарпатській обласній раді, окремих районних, міських, селищних та сільських радах Закарпатської області.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОНЦЕПТ ПОЛІТИЧНОЇ
УЧАСТІ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ
ПРЕДСТАВНИЦТВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ

Участь громадян у політиці є невід'ємним атрибутом сучасного демократичного суспільства. Вона дає людям можливість бути справжніми суб'єктами політики, впливати на вирішення найважливіших суспільних проблем та визначати умови свого існування в соціумі. Політична участь є різновидом політичної діяльності. Це – це діяльність громадян із метою впливу на ухвалення політичних рішень та їх здійснення.

Розкриваючи поняття політичної участі зробимо деякі методологічні зауваження. По-перше, йдеться про політичну діяльність (активність) пересічних громадян, а не осіб, які мають державну владу та/або зайняті виконанням своїх посадових управлінських функцій. Тобто, до політичної участі не відносять професійну діяльність людей, які входять до складу представницьких, виконавчих, судових, силових структур влади. Політична участь професійних політиків і чиновників має місце тільки в тих випадках, коли вони діють як пересічні громадяни, наприклад, беруть участь у процедурі голосування на місцевих, парламентських чи президентських виборах.

По-друге, політична участь є добровільною діяльністю громадян. Вона не є для них обов'язковою й тим більше примусовою. З цієї причини багато форм активності в радянському суспільстві взагалі не вважалися західними радянологами (фахівцями з СРСР та інших соціалістичних країн – А.К.) політичною участю.

По-третє, що дуже важливо з огляду на суспільно-політичну практику нерозвинених форм демократії, політична участь громадянина не може вважатися участю за надання йому грошової або якоїсь іншої вигоди. Якщо людина агітує за якусь політичну партію або бере участь у заходах, які вона проводить, тільки тому, що за це платять гроші, то ця діяльність з точки зору політичної науки не є політичною участю, а власне зароблянням грошей.

З іншого боку, в суспільно-політичній практиці поширений і так званий абсентеїзм (від лат. *absens (absentis)* – відсутній). Він виступає альтернативою політичної участі й реалізується в зворотньому порядку – через ухилення від участі у політичному житті за відсутності в громадянина будь-якого інтересу до політики.

Вітчизняний політолог В. Горбатенко констатує, що абсентеїзм – це «вияв соціально-політичної апатії, байдуже ставлення людей до своїх політичних прав, ухилення від виконання громадянських обов'язків. Основні причини і мотиви абсентеїзму: низький рівень політичної активності громадян; пасивний протест населення проти антидемократичного законодавства, недосконалої виборчої системи, політичного режиму чи форми правління взагалі; прагнення ухилитися від політичної діяльності, що набрала характеру зіткнення егоїстичних інтересів та амбіцій; неприязнь до політичних лідерів; несприйняття конкретних рішень інститутів влади, економічних реформ, суспільно-політичних заходів тощо; небажання депутатів парламенту, членів колегіальних органів, делегатів з'їздів, конференцій, симпозіумів ухвалювати певні законопроекти чи постанови та ін. Щоб запобігти виявам абсентеїзму, у деяких країнах практикують обов'язкове голосування у виборчих органах (Італія, Бельгія, Греція, Австрія та ін.), а в деяких – за відмову від участі у виборах карають відповідно до закону. В Україні громадяни мають право не брати участі у виборах» [9].

Необхідно відзначити, що категорія політичної участі запропонували політологи С. Верба та Н. Наєм, які визначали її прямим чи опосередкованим

впливом громадян на формування уряду, його діяльність в цілому. Дослідники зокрема зазначали, що рівень участі громадян у політиці залежить від багатьох соціальних факторів, зокрема, соціально-економічного статусу громадянина, його інтересу до політичного життя, політичною компетентності (грамотності), наявності необхідних для участі в політиці ресурсів, зокрема, фінансових і т.д.

У своїй праці «Участь в Америці: політична демократія та соціальна рівноправність» С. Верба та Н. Наєм дають перелік із дванадцяти форм політичної участі громадян:

- 1) регулярну участь у голосуванні на президентських виборах;
- 2) постійну участь у локальних виборах;
- 3) активну участь у діяльності щонайменше однієї організації, що опікується проблемами громади;
- 4) спільну з іншими діяльність для вирішення проблем громади;
- 5) спроби переконати інших голосувати так само, як респондент;
- 6) активну роботу на користь політичної партії або кандидата-мажоритарника на виборах;
- 7) контактування із представниками місцевої влади з приводу якоїсь суспільно значимої проблеми;
- 8) відвідування хоча б одного політичного мітингу або з'їзду за останні три роки;
- 9) контактування із представником адміністрації штату або держави з приводу якогось питання чи проблеми (тут йдеться саме про політичний досвід США – А.К.);
- 10) участь у створенні групи за інтересами або громадської організації для вирішення проблем громади;
- 11) грошову підтримку політичної партії або окремого кандидата під час виборчої кампанії;
- 12) членство у політичному клубі або організації [76, р. 31].

Слід зазначити, що вивчаючи політичну участь насамперед як дію, дослідники С. Барнз та М. Каазе в рамках масштабної наукової студії «*Political Action Project*», що була здійснена в 1970-х роках, додали до поля теоретико-методологічної концептуалізації й неконвенційну участь громадян. Йдеться про участь громадян у таких масових акціях протесту/підтримки як несанкціоновані мітинги, страйки, бойкоти, акції громадянської непокори, вуличні походи, пікети, голодування, блокування доріг, збирання підписів під різного роду петиціями тощо. Названі форми політичної участі також можуть впливати на функціонування політичної системи, навіть, якщо це відбувається поза форматом нормативно визначених державою механізмів політичного процесу [51., р. 242].

Вказаний вище підхід дозволив американському вченому-соціологу Х. Макклоскі визначити політичну участь громадян як власне добровільну діяльність, завдяки якій представники соціуму беруть участь у виборах політичних діячів та керівників, здійснюючи таку діяльність прямо або ж опосередковано. З іншого боку, відомі вчені С. Гантінгтон і Дж. Моріс Нельсон критикували трактування дефініції «політична участь» лише як власне добровільної діяльності. Вони твердили, що окремі громадяни або соціальні групи як колективи можуть здійснювати політичну участь також із примусу, не по своїй волі. Відтак вчені виокремлюють автономну/добровільну та мобілізовану/примусову політичну участь громадян. «Автономна політична участь існує тоді, коли громадяни свідомо є активними та власні політичні рішення приймають без примусу політиків. Цей тип використовується переважно в країнах Заходу. Щодо мобілізованої політичної участі, то вона на відміну від автономної є вимушеною дією та участю у подіях, акціях, виборах і залежить від неполітичних стимулів (страх, підкуп, фальш). Це характерно для тоталітарних режимів та традиційних суспільств» [28, с. 66].

М. Костельнюк, урахувавши різні критерії, в рамках бінарного підходу до класифікації політичних процесів констатує, що політична участь громадян може бути:

- 1) організованою (громадяни беруть участь у політичному житті на основі чітко продуманого плану);
- 2) неорганізованою (ніким не керованою й здебільшого спонтанною);
- 3) традиційною (здійснення політичних дій та вчинків відбувається згідно з установленими нормами та схемами діяльності, дотримуючись стереотипної поведінки людей);
- 4) новаторською (передбачає запровадження новизни);
- 5) постійною (циклічно тривала участь, що має сталий характер і взаємодію);
- 6) епізодичною (нетривала участь у певний момент політичного життя);
- 7) прямою (у межах невеликих соціальних груп, де громадяни безпосередньо приймають колективне рішення абсолютною або переважною більшістю голосів (на загальнонаціональному рівні до неї можна зарахувати референдум і плебісцит);
- 8) опосередкованою (за допомогою голосування громадяни обирають тих, хто представлятиме їх інтереси на різних рівнях владних структур і прийматимуть від їхнього імені політичні рішення) [27, с. 34].

Необхідно відзначити, що етнічні групи є невід'ємними суб'єктами політики, поряд з іншими типами соціальних груп, що їх виділяють вчені за специфічними ознаками (виробничі, політичні, культурні, освітні, релігійні тощо). В сучасному світі турбулентних геополітичних процесів етнічні групи досить часто стають ключовими політичними акторами суспільно-політичного життя. Багато в чому це пояснюється тим, що одні етнічні громади прагнуть до створення власних національних держав або власних політичних інституцій всередині існуючих держав, в той час як інші все

частіше публічно заявляють про власні політичні (не лише суто громадянські – А.К.) права в тих державах, де вони виступають національною, етнічною, мовною, релігійною або расовою меншиною.

Варто усвідомлювати, що в сучасному світі тільки близько 10 % держав мають у межах своїх кордонів одну етнічну групу з невеликим числом представників національних меншин або корінних народів (Японія, обидві Кореї, Лесото, Туніс, Вірменія, Польща, Угорщина, донедавна скандинавські країни тощо). Відтак переважна більшість є поліетнічними країнами, що породжує політичну проблему для забезпечення більш-менш рівного розподілу влади в суспільстві. Сприяти її вирішенню покликані механізми регулювання міжетнічних конфліктів на основі інституту демократичного представництва та забезпечення можливостей активної участі етнічних груп у політичному житті держави.

У окресленому вище контексті варто зауважити, що на початку 1990-х років на міжнародному рівні було прийнято ряд основоположних нормативно-правових актів, які окреслили фактично світовий формат захисту прав національних меншин. Серед них у першу варто згадати Європейську хартію регіональних мов або мов меншин від 5 листопада 1992 року), що була прийнята на рівні Ради Європи, Декларацію прав осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин від 18 грудня 1992 року, прийняту на рівні ООН та Рамкову конвенцію про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року, затверджену Радою Європи. В цих міжнародно-правих документах визначено значний спектр юридичних норм захисту прав і свобод міноритарних етнічних груп як невід'ємної частини захисту прав людини в цілому, зокрема, й їхньої участі в політичному житті суспільства. Так, у статті 15 Рамкової конвенції про захист національних меншин визначено, що держави-підписанти повинні створювати «необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у

культурному, соціальному та економічному житті та у державних справах, зокрема тих, які їх стосуються» [39].

Принагідно зауважимо, що в 1992 році на рівні ОБСЄ створено посаду Верховного Комісара у справах національних меншин (далі – ВКНМ), який призначається на три роки з можливим продовженням цього терміну на один строк. Базовими засадами його роботи виступає конфіденційність та неупередженість, а головною функцією є попередження міжетнічних конфліктів у Європі. За підтримки Фонду міжетнічних відносин на рівні ВКНМ упродовж 1990-х – 2010-х років розроблено ряд рекомендаційних міжнародно-правових документів, що стосуються різних сфер життєдіяльності національних меншин [33]. Серед них виділяються наступні:

- 1) Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (1996);
- 2) Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин (1998);
- 3) Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (1999);
- 4) Варшавські рекомендації щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі (2001);
- 5) Рекомендації щодо використання мов меншин в телерадіомовленні (2003);
- 6) Рекомендації з питань поліцейської діяльності в багатонаціональному суспільстві (2006);
- 7) Больцанські/Боценські рекомендації щодо національних меншин у міждержавних відносинах (2008);
- 8) Люблянські рекомендації щодо інтеграції різноманітних суспільств (2012);
- 9) Грацькі рекомендації щодо доступу до правосуддя і національних меншин (2017);

10) Талліннські рекомендації щодо національних меншин і медіа в цифрову епоху (2019).

Ураховуючи об'єкт та предмет нашої дипломної роботи магістра, візьмемо до уваги й відповідно більш детально проаналізуємо два з перелічених вище десяти міжнародних рекомендаційних документів – Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (1999) та Варшавські рекомендації щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі (2001). Останні стали практичним додатком до «Лундських рекомендацій», оскільки деталізували порядок формування виборчих округів, формування політичних партій та інших громадських об'єднань, зниження відсоткового бар'єру з метою забезпечення участі національних меншин у виборах тощо.

Доречно зауважити, що власне поява «Лундських рекомендацій» про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті стало відповіддю європейського права на розпад Югославії. В першу чергу цей міжнародний документ був розроблений для органів влади загальнонаціонального, регіонального та місцевого рівнів й слугує вирішенню надзвичайно важливого спільного завдання – забезпечити участь національних меншин у здійсненні публічної влади й таким способом інтегрувати їх у громадянське суспільство [30].

Очевидно, найбільш важливим чинником, який оптимізує проблему збалансованого політичного представництва національних меншин виступає виборча система держави. Відповідно до «Лундських рекомендацій» вона повинна сприяти справедливому представництву етнічних громад меншин у органах влади. При цьому вирізняються чотири механізми:

- 1) «у місцях компактного проживання меншин їхнє достатнє представництво може бути забезпечене шляхом створення одномандатних округів;

- 2) представництву меншин можуть сприяти пропорційні виборчі системи, за яких кількість місць партії в законодавчих зборах залежить від частки голосів, отриманих нею на загальнонаціональних виборах.
- 3) деякі види преференційного голосування, за якого виборці розташовують кандидатів у порядку відданої ними переваги, можуть сприяти представництву меншин і розширенню співробітництва між громадами;
- 4) розширити участь національних меншин в державному управлінні можна шляхом зниження відсоткового бар'єру для проходження в законодавчий орган» [30, с. 9].

Проблема представництва національних меншин у контексті електорального процесу деталізується в пізніших (2001) Варшавських рекомендаціях щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі. В них, зокрема, зазначається, що хоч виборча система й зможе забезпечити представництво національної меншини в законодавчих органах, однак це не дає жодних гарантій того, що вона, будучи представленою в законодавчому органі, отримає можливість грати реальну роль структурах парламенту чи уряду. Звісно, одного представництва часто буває недостатньо й воно повинно підтримуватися певними додатковими заходами та механізмами. Зокрема, йдеться про такі випадки, «коли в парламенті депутатам від меншини можуть бути надані ключові місця в тих парламентських комітетах, які займаються питаннями, що торкаються інтересів національних меншин, або можуть бути передбачені спеціальні процедури, вето з питань, що стосуються представників меншини, що передбачають до меншин. У урядових структурах пропорційний розподіл керівних посад може бути частиною механізму, який слід передбачати для забезпечення реальної участі меншості у суспільному житті. Усі ці додаткові заходи служать для того, щоб перетворити до цього формальне

представництво меншини у парламенті у значну участь меншості у житті товариства. Також може мати місце відчуття лише видимості у наданні національній меншості місць у парламенті, якщо вона не має можливості перетворити ці місця в платформу для відчутного впливу на ті рішення, які торкаються інтересів самої меншини» [56, р. 16].

Суттєвим новаторським підходом «Варшавських рекомендацій» стало положення про те, що виборча система враховувала наявність переміщених осіб чи біженців, які можуть мешкати за межами країни. Це особливо важливо після серйозних етнічних конфліктів, коли біженці чи переміщені особи можуть належати переважно до однієї громади. У цьому випадку «система округів може не цілком підходити, оскільки в цих людей виникнуть природні труднощі в реєстрації або голосування у своєму окрузі. Також істотною для виборчої системи є необхідність приймати увагу наявність національних меншин, які не ведуть осілого способу життя. Суворе застосування системи округів може серйозно позбавити їх виборчих прав. Прикладом правильного підходу є організація окремого виборчого округу в колишній Югославській Республіці Македонія спеціально для того, щоб дати можливість обрати там представника ромської громади. Цей район, Шуто Орizarі, є місцем найбільшої концентрації циган у Європі» [56, р. 16].

Коментуючи положення № 1 «Лундських рекомендацій» про створення одномандатних округів у «Варшавських рекомендаціях» зазначається, що в більшості випадків одномандатна система може бути корисною для представництва меншин у країнах із компактним проживанням цих меншин. У випадку якщо «меншості проживають компактно, і є одномандатна виборча система, то шанси бути обраними представники таких меншин будуть дуже високими. Така ситуація має місце, наприклад, в Албанії, в якій на півдні проживає грецька меншина, Канаді з франкомовним населенням у Квебеку, та Італії з її франкомовним меншістю Валле д'Аосто та німецькомовною меншістю в провінції Больцано. Якщо меншини

розпорошені по всій країні, то, залежно від їх чисельності, вони не завжди будуть гарантовано мати можливість обрати свого представника, оскільки перемоги в будь-якому з одномандатних округів їм може не вистачити достатньої кількості голосів» [56, р. 18].

Стосовно положення № 2 «Лундських рекомендацій» про систему пропорційного представництва в рамках партійних списків, у «Варшавських рекомендаціях» зазначається, що вона може мати очевидний ефект при просуванні «етнічних політиків, аніж сприяти розвитку міжетнічних об'єднань. Досвід застосування цієї системи у пост-Дейтонівській Боснії є гарним прикладом того, що сама по собі пропорційність не може забезпечити згоду. У Боснії групи представлені в парламенті в пропорції до них чисельності у громаді загалом. Однак, оскільки для досягнення успіху на виборах партії можуть розраховувати тільки на голоси членів своїх власних громад, у них існує мало спонукальних причин для того, щоб шукати згоди щодо етнічних проблем. Фактично в даному випадку спонукальні мотиви діяли якраз у протилежному напрямі. Оскільки найлегше забезпечити собі підтримку, розігруючи «етнічну карту», більшість партій у Боснії мають найвагоміші причини для того, щоб концентруватися на етнічних проблемах та сектантських закликах. Вибори в Боснії 1996 року були практично етнічним цензом, у якому виборці дотримувалися в своєму виборі етнічних критеріїв, а кожна з найбільших націоналістичних партій отримувала підтримку майже виключно лише від своїх етнічних груп» [56, р. 19].

Щодо положення № 3 «Лундських рекомендацій» про преференційне голосування «Варшавські рекомендації» деталізують про дві його форми – пропорційну систему перехідного єдиного голосу та мажоритарну систему альтернативного голосу.

Пропорційна система єдиного голосу добре розроблена в Ірландії та на Мальті. Вона застосовувалася також на виборах у Північній Ірландії та в Естонії. Також успішно застосована у виборах у Північній Ірландії у 1998

році в рамках угоди, відомої як «Страсна п'ятниця». Внаслідок свого рейтингового характеру система надала можливість виборцям дати свою оцінку тим партіям, які були «погоджувальними», а також підштовхнула деякі з партій розколу до пом'якшення їх риторики та політики в надії на отримання таких голосів. Застосування цієї системи призвело до досить збалансованого результату. Ця система має багато переваг, які дозволяють рекомендувати її з метою врахування інтересів меншин, особливо в глибоко розколотих суспільствах [56, р. 21].

З іншого боку, система альтернативного голосу, це – мажоритарною системою, що застосовується зазвичай у одномандатних округах. Вона вимагає, щоб для свого обрання кандидат-переможець отримав абсолютну більшість голосів або безпосередньо при голосуванні або опосередковано, при подальшому перерозподілі голосів, поданих за альтернативних кандидатів. Кандидати, яким вдається успішно «об'єднати» перші місця своїх власних груп виборців та другі місця інших груп матимуть кращі результати, ніж ті, кому не вдається забезпечити собі достатню кількість других місць. Ця система застосовується в Австралії, а також на президентських виборах у Республіці Ірландія [56, р. 21].

Положення № 4 «Лундських рекомендацій» про зниження відсоткового бар'єру для проходження в національний парламент представників від національних меншин «Варшавські рекомендації» коментують як таке, що в законодавчих органах означає мінімальний рівень підтримки, яку партія має отримати для забезпечення місця в цих органах. Цей поріг прямо впливає на можливість невеликих партій, особливо партій меншин, отримати представництво у парламенті. Виборчі пороги варіюються за величиною від 0,67 % у Нідерландах та 2 % у Данії до 10 % у Туреччині та на Сейшельських островах. Зрозуміло, що високий поріг перешкоджає участі меншин. Ряд країн встановлюють поріг у 5 %, який є тим мінімумом голосів, який партії мають досягти, щоб отримати місця по своїх партійним спискам [56, р. 21].

Серед «інших механізмів» для проходження представників національних меншин до національних парламентів «Варшавські рекомендації» вказують про так звані «зарезервовані місця», тобто місця, спеціально закріпленими за національними меншинами. Відтак депутати, які займають ці місця, обираються виключно членами певного угруповання меншин. Приклади резервування місць можна знайти у Республіці Хорватії, Словенії, Румунії, представництво саамів у Фінляндії тощо. До прикладу, Палата народів парламенту Боснії і Герцеговини складається із 15-ти депутатів, які рівномірно (по 5 представників) розподілені за етнічними групами босняків, сербів і хорватів. До парламенту Республіки Хорватія серби можуть обирати трьох представників; угорці та італійці – по одному представнику; чехи та словаки разом вибирають одного представника; австрійці, німці, болгари, поляки, роми, румуни, русини, росіяни, турки, українці, греки та євреї разом обирають одного представника; албанці, босняки, чорногорці, македонці та словенці також обирають одного представника [43, с. 34–35].

Конституція Словенії передбачає парламентське представництво угорської та італійської меншин (по 1-му мандату). Скупщина частково визнаної Республіки Косово складається з 120-ти депутатів, 20 місць із яких «зарезервовано за представниками меншин: сербів (10 мандатів), ромів, ашкалі (албаномовних ромів) і балканських єгиптян (4 мандати; по одному мандату для кожної групи + 1 мандат для групи, яка отримала найбільшу кількість голосів), босняків (3 мандати), турків (2 мандати) та горанців (1 мандат)» [19, с. 124].

У контексті проблематики зарезервованих місць за представниками національних меншин слід відзначити, що в сусідніх Румунії та Угорщині кожна офіційно визнана державою національна меншина має право на мінімум як одне гарантоване місце в національному парламенті. Ще з 1990 року цей досвід застосувала Румунія (про більш детально буде йти мова в

другому розділі нашої дипломної роботи магістра – А.К.). Відтак з 2014 року «виборці Угорщини можуть голосувати за списками організацій етнічних меншин паралельно з обранням 93-х депутатів за партійними списками до Національної асамблеї Угорщини. Меншини можуть отримати пільговий мандат, якщо вони досягнуть $\frac{1}{4}$ дев'яносто третьої частини списку виборців (23 829 голосів або 0,2688 %). Оскільки їм важко подолати навіть цей виборчий бар'єр, то з квітня 2014 року очільники 13-ти етнічних громад держави стали «позитивно дискримінованими» й отримали статус речників від меншин із правом голосу на засіданнях депутатських комісій у парламенті Угорщини. Винятком стала німецька етнічна громада, оскільки на останніх парламентських виборах 8 квітня 2018 року 26 477 голосами виборців (0,46 %) до парламенту Угорщини був обраний її представник Імре Рітгер» [14, с. 568].

Серед механізмів, які держава повинна забезпечити на рівні центрального уряду «Лундські рекомендації» визначають наступні:

- 1) так звані «спеціальні форми представництва національних меншин», до прикладу, «резервування за ними певної кількості місць в одній або обох палатах парламенту чи в парламентських комітетах, а також інші форми гарантованої участі в законодавчому процесі;
- 2) офіційні або неофіційні домовленості про закріплення за представниками національних меншин посад у кабінеті міністрів, місць у Верховному або Конституційному суді або у судах нижчих інстанцій, а також у призначуваних дорадчих органах або інших органах вищого рівня;
- 3) механізми в рамках відповідних міністерств, що забезпечують врахування інтересів меншин, наприклад, шляхом призначення співробітників відповідальних у справах меншин або видання постійно діючих інструкцій;

- 4) спеціальні заходи із залучення представників меншин до роботи в державних органах, а також надання послуг публічних установ мовою національної меншини» [30, с. 8].

Необхідно зауважити, що в Міністерстві культури Румунії діє Відділ національних меншин, що забезпечує дотримання основних свобод та прав національних меншин, закріплених у Конституції країни й міжнародних договорах та конвенціях, підписаних і ратифікованих Румунією. Головною сферою його діяльності виступає організація культурно-мистецьких акцій етнічних громад Румунії.

Головне управління у справах меншин і зв'язків із парламентом Міністерства освіти Румунії координує розвиток освіти мовами національних меншин країни. З 1996 року на рівні виконавчої влади функціонує Департамент міжнаціональних відносин, що підпорядковується Канцелярії прем'єр-міністра. В 1997 році на його базі створено Національне відділення для ромів з «метою координації діяльності ромських організацій та інших урядових установ, які прямо чи опосередковано впливають на соціальну інтеграцію та включення ромів у громадське суспільство Румунії» [14, с. 559].

Консультативним органом для взаємодії представників громадськості національних меншин із органами державної влади виступає Рада національних меншин. Її базова функція полягає у розробці необхідних пропозицій уряду Румунії з метою покращення соціального, культурного та мистецького життя етнічних громад держави.

Крім названих вище органів виконавчої влади, що займаються проблематикою національних меншин, у «структурі Адміністрації Президента Румунії Клауса Йоганніса представлені окремі органи влади, до відання яких входять також питання етнополітики. Зокрема, це департаменти: 1) культури, культів та національних меншин; 2) взаємовідносин з державними органами та громадянським суспільством; 3)

освіти та досліджень; 4) зв'язків із румунами за кордоном. Прикметно, що паралельно до цього органу, в структурі уряду Румунії діяло окреме Міністерство, а зараз – Департамент у справах румунів звідусіль» [14, с. 558].

Коментуючи представництво національних меншин на рівні виконавчої влади, дослідник М. Зан зокрема фокусує увагу на практиці етнополітичного менеджменту Словацької Республіки, де «на урядовому рівні представлена розгалужена структура органів влади, які дозволяють репрезентувати інтереси етнічних меншин: 1) Відділ культури національних меншин при Секції культурної спадщини та культури меншин СР в рамках Міністерства культури; 2) Рада міністра шкільництва, науки, досліджень та спорту СР з національного шкільництва; 3) Рада уряду СР з прав людини, національних меншин та гендерної рівності; 4) урядовий Уповноважений СР у справах національних меншин; 5) урядовий Уповноважений з питань ромських громад» [19., с. 125].

Таким чином, політичну участь громадян необхідно розглядати перш за все як добровільну діяльність за допомогою якої вони займаються політико, зокрема, беруть участь у виборах представницьких органів влади (парламенту, регіональної та місцевої влади), політичних діячів та адміністраторів тощо. Вона може здійснюватися по-різному: 1) прямо або опосередковано; 2) постійно або епізодично; 3) організовано або стихійно тощо.

У контексті політичної участі представників національних меншин необхідно усвідомлювати, що як суспільно значима проблема вона актуалізувалася на початку 1990-х років на рівні міжнародної політики. В той час були прийняті ряд нормативно-правових актів, які визначили міжнародно-правовий дизайн захисту прав національних меншин. Йдеться насамперед про Європейську хартію регіональних мов або мов меншин (1992), Декларацію прав осіб, які належать до національних або етнічних,

релігійних та мовних меншин (1992) та Рамкову конвенцію про захист національних меншин (1995).

Серед низки рекомендаційних документів, вироблених на рівні ВКНМ за підтримки Фонду міжетнічних відносин, вирізняються Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті (1999) та Варшавські рекомендації щодо сприяння участі національних меншин у виборчому процесі (2001). В них представлені варіанти забезпечення ефективних моделей культурної та територіальної автономії для національних меншин.

РОЗДІЛ 2

ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ РУХ ЗА АВТОНОМІЮ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКА ФОРМА ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ УГОРЦІВ У РУМУНІЇ

Як і Словацьку Республіку та Україну, Румунію відносять до типу етнічно гомогенних країн із поліетнічним складом населення. Тобто, в державі проживають представники титульної нації (етнічні румуни) та групи національних меншин, які компактно розселені по країні. Власне більша частина Румунії належить до регіонів із поліетнічним складом населення, які представляють практично всі географічні складові Румунії.

За результатами перепису населення 2021 року чисельність жителів Румунії за останні десять років скоротилася й становила 19 053 815 чол. Етнічними румунами себе визначили 14 801 442 чол., що складає 89,3 % із числа осіб, які задекларували власне етнічне походження [71].

Під час проведення перепису населення 2021 року етнічними угорцями себе декларували 1 002 151 громадян Румунії (понад 6 % всього населення). Найбільш компактно угорці представлені в історичному регіоні Трансильванія (інші назви Ердей, Семигород – А.К.). Відтак у Румунії угорська національна меншина становить більшість у двох повітах із сорока одного: у повіті Харгіта 232 тис. осіб (85,7 % місцевого населення, яке заявило про своє етнічне походження) та в повіті Ковасна 133 тис. (71,8 %) ідентифікували себе угорцями. Поряд із цим в рамках перепису населення 2011 року в повіті Харгіта було зареєстровано 259 тис. угорців, які на той момент становили 84,8 % місцевого населення, та 152 тис. (73,6 %) у повіті Ковасна. У третьому адміністративному регіоні так званої Секейської землі в румунській Трансильванії – повіті Муреш з моменту останнього перепису кількість зареєстрованих угорців скоротилася з 201 тисячі до 165 тис. (35,6 %

населення, яке заявило про свою національність). У повіті Сату Маре – зі 113 тис. до 93 тис. (31,4 %) та у повіті Біхор зі 138 тис. до 112 тис. (22,3 %). Із повітів зі значним угорським населенням у повіті Клуж спостерігався найвищий (24 %) показник скорочення чисельності угорських громад. Тут було зареєстровано 78 455 угорців (11,6 %) порівняно з 103 тис. десятьма роками раніше [64].

Необхідно зауважити, що на офіційному рівні в Румунії на цей час визнається 20 національних меншин: албанці, болгари, вірмени, чехи, хорвати, євреї, німці, греки, італійці, македонці, угорці, поляки, роми, росіяни-липовани, русини, серби, словаки, татари, турки та українці. Стаття 62 (2) Конституції Румунії констатує, що організації громадян, які належать до меншин, що не можуть зібрати достатню кількість голосів для представництва в парламенті, мають право на одне депутатське місце. При цьому вказується, що громадяни однієї національної меншини можуть бути представлені тільки однією організацією [52].

Окремою урядовою постановою № 165 від 13 жовтня 2000 року громадським організаціям національних меншин було дозволено висувати списки кандидатів у всіх виборчих округах, що призвело до збільшення кількості потенційного електорату [65]. За громадську організацію певної національної меншини «могли голосувати й представники будь-якої іншої етнічної групи Румунії, що примножувало шанси лідерів, репрезентантів малочисельних етнічних громад. Як результат, на листопадових виборах 2000 року до парламентської групи національних меншин увійшли Союз хорватів Румунії (Міхай Радан), Асоціація македонців Румунії (Васіле Іоан Саву) та Культурний Союз русинів Румунії (Георге Фірцак)» [14, с. 556].

За нормами виборчого законодавства Румунії організації національних меншин мають право на 1 депутатський мандат, якщо вони здобудуть в цілому по державі число голосів, що дорівнює не менше 10 % (до 2004 року

було 5 % – А.К.) від середньої кількості отриманих голосів по країні за одного кандидата до Палати депутатів [58].

Закон про вибори до Палати депутатів та Сенату № 373 від 24 вересня 2004 року визначав поняття «національної меншини» як «етнічної групи, представленої в Раді національних меншин» [58]. Звідси зрозуміло, що громадські організації етнічних груп, «які не представлені в парламенті, автоматично втрачали статус національної меншини як такої. Поряд із цим законом обумовлювалася участь у виборах тих організацій, які не представлені в парламенті. Проте вимоги подібної участі були досить жорсткими. По-перше, такі організації мали в триденний строк з часу створення Центрального Виборчого Бюро представити список своїх членів із числа щонайменше 15 % всієї етнічної групи, яка на останньому переписі населення декларувала відповідну ідентичність. По-друге, якщо кількість представників етнічної групи більше 25 тис. чол., то список членів організації повинен складатися найменше з 25 тис. осіб, які проживають у 15 повітах та муніципії Бухарест. При цьому в кожному регіоні Румунії необхідне представництво не менше 300 чол. (ст. 4 (5))» [14, с. 557].

Зміни відбулися після прийняття нового закону про вибори до Палати депутатів та Сенату № 35 від 13 березня 2008 року. Було чіткіше врегульовано статус національної меншини як такої, що представлена в парламенті Румунії. Відтак для інших громадських організацій національних меншин Румунії дещо зменшувалася вимога щодо реєстрації. Відповідно до ст. 9 (4), якщо етнічна громада більша за 20 тис. чол., то вимагається список найменше з 20 тис. членів, які проживають хоча б у 15-ти повітах та муніципії Бухарест, при цьому не менше 300 чол. у кожному регіоні країни [57].

Подібні до окреслених вище вимоги були зафіксовані у новому виборчому законі (ст. 56), який вступив у дію 10 березня 2018 року [59]. Водночас й окреслені законодавцем умови є фактично нереальними для того,

щоб їх виконали альтернативні, тобто непарламенські організацій національних меншин Румунії, до прикладу, Демократичний союз українців Румунії (у Палаті депутатів Румунії останні десятиліття представлений виключно Союз українців Румунії – А.К.).

Окремі нормативно-правові аспекти відносяться також до місцевих виборів. Відповідно до Закону про місцеві вибори від 29 березня 2004 року «висувати кандидатів у мери та кандидатів до місцевих рад можуть організації національних меншин. При цьому, Стаття 7 Закону вказує, що національні меншини це ті меншини, що представлені у Раді національних меншин. Як і у випадку з представництвом у парламенті, законодавство щодо місцевих виборів надає преференції національним меншинам, які вже представлені у законодавчому органі. Такі преференції, згідно позиції Венеційської комісії обмежує права нових груп, що прагнуть брати участь у громадському та політичному житті, але зіштовхуються із такими вимогами, які можна вважати замало не заборонаю на таку участь»[7, с. 8].

Отож, громадські організації меншин із парламентським статусом, фактично закріпили власну монополію на представництво колективних інтересів міноритарних етнічних громад Румунії. Згідно законодавства, кожна громадська організація певної національної меншини має право залучати електорат у всіх виборчих округах Румунії, якщо «нею висувається тільки один кандидат на загальнодержавному рівні. Ця норма закону призвела до того, що вже на виборах 2008 року кожна етнічна меншина була представлена тільки однією організацією, яка після попередніх внутрішньо-організаційних виборів висувала одного кандидата. Слід також відзначити, що положення закону не стосуються тих національно-культурних організацій, які формують виборчі списки разом із політичною партією або виборчим блоком політичних сил» [14, с. 558].

Як бачимо, громадські організації національних меншин у першу чергу в контексті парламентських електоральних циклів Румунії фактично

прирівнюються до політичних партій [3]. Виборче законодавство Румунії визначає саме поняття «національної меншини» як такої етнічної групи, що представлена в Раді національних меншин. Тобто, організації міноритарних етнічних груп, які не представлені в парламенті Румунії, автоматично втрачають і статус національної меншини як такої. Відтак, ще раз наголосимо на тому, що громадські організації національних меншин із парламентським статусом фактично закріпили монополію на представництво групових інтересів тих громад, які вони репрезентують на законодавчому рівні державної влади Румунії.

Принагідно зазначимо, що на відміну від Угорщини та Республіки Польща, в Румунії на сьогодні не прийнятий спеціальний закон про національні меншини. Дискусії з цього приводу відбувалися в парламенті Румунії, в першу чергу через його лобіювання з боку Демократичного Союзу угорців Румунії (далі – ДСУР). Таким способом громадська організація прагнула закріпити нормативно-правове положення про національно-територіальну автономію з перспективою її адміністративного застосування у межах Секейської землі [38, с. 107–108].

Слід зауважити, що виразником інтересів угорської національної меншини став ДСУР, що виник безпосередньо після зміни влади у грудні 1989 року. Союз формально не позиціонував себе партією та об'єднав у рамках власної діяльності угорців, які дотримуються різних політичних поглядів, а також громадські об'єднання, сформовані за культурним, релігійним і професійним принципом. Спочатку ДСУР був на дуже поміркованій платформі. В програмі (січень 1990 року) йшлося про необхідність створення інституційних рамок для захисту інтересів угорської національної меншини, забезпечення можливостей використання рідної мови, просування національної культури та збереження етнічної ідентичності.

Посилення політичної активності угорської національної меншини, створення її суспільно-політичних структур спровокувало реакцію румунських етнонаціоналістів. Зокрема, в березні 1990 року на базі громадської організації «Румунський осередок» було створено праворадикальну Партію національної єдності румунів Трансільванії. На виборах у травні 1990 року вона пройшла до парламенту, отримавши більше 2 % голосів й заявила про себе як одна з провідних сил у повітах Клуж і Муреш. У повіті Муреш, де міжетнічна ситуація була найбільш складною, партія отримала 34,4 % голосів. Після проходження до парламенту вона у червні 1990 року виключила згадку про Трансильванію у своїй назві. Водночас її основною електоральною підтримкою залишилася Трансильванія, а центральним питанням політичного порядку денного – угорське питання, щодо якого керівництво партії дотримувалося радикальних, шовіністичних поглядів [74, р. 91].

В умовах загострення внутрішньополітичної боротьби влади в Румунії, політики, які раніше демонстрували увагу до інтересів національних меншин, посилили свою лінію. Так, І. Ілієску дезавуював згоду на використання терміну «колективні права меншин», який з подачі ДСУР обговорювався на нараді вищого керівництва країни та політичних партій 1 лютого 1990 року й не викликав заперечень та зауважень. Сам термін, з погляду І. Ілієску, був «псевдоправовим», а його використання на практиці призвело б до наділення угорців спеціальними привілеями та створення угорської «держави в державі». З іншого боку, міністр закордонних справ А. Нестасе в серпні 1990 року опублікував статтю присвячену трансільванському питанню, де говорилося, що Трансильванія «по праву ніколи не належала» Угорщині.

У контексті сказано вище зрозуміло, чому на початку 1990-х років серед угорців Трансильванії (субетнічної групи секеїв – А.К.) активно розгорнувся рух за автономну Секейську землю у складі унітарної Румунії. Так, у жовтні 1992 року було ухвалено так звану «Декларацію Клуж-

Напока», яка передбачала вірність ідеї самовизначення угорців Трансільванії та утворення власної автономії як головної мети румунських угорців. Секеї апелюють до політико-історичної віхи 1952–1968 роки, коли в складі соціалістичної Румунії існувала Угорська автономна область.

5 вересня 2009 року в м. Одорхею-Секуєск відбувся з'їзд представників місцевих органів влади й символічно проголосив автономію Секейської землі, до якої увійшла більша частина території повітів Харгіта, Ковасна та Муреш. На зібранні також були затверджені гімн, прапор, герб та адміністративна карта новоствореної Секейської автономії.

Зауважимо, що враховуючи типологію дослідниці Марини Костельнюк (про що йшла мова в першому розділі нашої роботи – А.К.), з'їзд у м. Одорхею-Секуєск можемо віднести до рямої, епізодичної й організованої політичної участі громадян Румунії, які належать до угорської національної меншини (субетнічної групи секеїв). Водночас вона знайшла своє логічне продовження у низці інших громадських акцій секеїв.

Зокрема, 12 березня 2010 року у місті Сфінту-Георге відбувся другий з'їзд мерів та радників Секейського краю. Головним рішенням зібрання стало надання угорській мові офіційного статусу на регіональному рівні. Центральні органи Румунії не визнали законності рішень обидвох з'їздів. Відтак 20 травня 2011 року ДСУР створив у місті Тиргу-Муреш адміністративну раду Секейського краю, що складалася із представників ДСУР в адміністрації трьох угорськомовних повітів Румунії – Муреш, Харгіта та Ковасна (див. Додаток А).

Слід зауважити, що з 1 січня 2011 року в Угорщині через внесення поправок до Конституції набуло чинності нове законодавство про спрощений порядок надання угорського громадянства нащадкам громадян Угорщини. Відтак у «посттріанонському ареалі» Угорщина активно втілює в життя політику так званої «м'якої сили», що передбачає захист мовних і культурних прав корінних угорців у суміжних країнах [32]. Це знайшло

відображення в новій Конституції Угорщини, де в рамках «урахуванням єдності всієї угорської нації» йдеться також і про «відповідальність за долю угорців, які живуть за її межами» [61; 17, с. 253]. Закон надав угорцям за кордоном, зокрема, й виборчі права, тобто натуралізовані громадяни Угорщини, які постійно проживають за кордоном, мають право голосувати за список політичної партії (вони набувають повноцінних виборчих прав після переїзду на постійне місце проживання до Угорщини – А.К.). Відтак угорське громадянство, за інформацією Будапешта, станом на 4 квітня 2012 року набули 283 866 громадян Румунії.

27 травня 2011 року група європарламентаріїв від ДСУР на чолі з віце-головою Європарламенту, одним із відомих лідерів трансільванських угорців Ласло Текешем (див. Додаток В) оголосила про відкриття у Брюсселі представництва Секейського краю при Європейському парламенті. У відповідь на це МЗС Румунії зробило заяву, де висловило жаль у зв'язку із «установою якогось «представництва» так званої адміністративно-територіальної одиниці» Румунії, «яка не існує і не має під собою ні конституційних, ні законних підстав» [8]. Як зауважує вітчизняний дослідник М. Зан, постать лідера трансільванських угорців незалежного депутата Європарламенту Ласло Текеша відіграє значну роль в автономістичному русі угорців Румунії. Крім цього «ідею широкої угорської автономії тривалий час просувають такі громадсько-політичні утворення, як Рада угорської автономії Карпатського басейну (16.06.2004), Секейська Національна Рада (16.10.2003) та Національна Рада угорців Трансильванії (13.12.2003)» [21, с. 146–147].

Політична участь угорців Секейського краю також спричиняла дипломатичні тертя між Румунією та Угорщиною. Зокрема, на початку 2013 року статс-секретар угорського зовнішньополітичного відомства Жолт Немета «закликав мерів усіх населених пунктів Угорщини підняти над своїми резиденціями прапор невизнаного офіційним Бухарестом Секейського

краю, що на румунській території. Так мадярські громади могли продемонструвати свою солідарність з боротьбою трансільванських угорців за автономію» Жолт Немет, заявляв, що «угорці в Трансільванії зазнають «символічної агресії» від представників центральної влади на місцях, оскільки позбавлені можливості використовувати прапор Секейського краю» [8]. Слід зауважити, що до заяви статс-секретар угорського зовнішньополітичного відомства Жолта Немета спричинився випадок, що стався наприкінці січня 2013 року, коли на церемонії вступу на посаду нового префекта румунського повіту Ковасна місцевим угорцям не дозволили встановити секейський прапор у конференц-залі, де відбувався урочистий захід. Згодом у Будапешті, в День свободи секеїв (10 березня 2013 року) відбулися урочисті заходи на підтримку угорців Румунії в їх домаганні автономії Секейського краю (див. Додаток Б).

8 січня 2018 року ДСУР разом з угорськими автономістичними силами – Угорською громадянською партією (14.03.2008) та Угорською народною партією Трансільванії (15.09.2011) – у м. Клуж-Напока підписав угоду про співпрацю у рамках створення національно-територіальної автономії Секейського краю (більша частина повітів Харгіта, Ковасна та Муреш) [21, с. 146–147]. Це стосується власне не культурної або політичної, а власне адміністративно-територіальної автономії. Тобто, йдеться про створення окремої автономної області в межах історичних земель так званого Секейського краю (східна частина Трансільванії) та надання особливого самоврядного й адміністративного статусу іншому історичному регіону – Парціуму (західна частина Румунії на прикордонні з Угорщиною). З метою засвідчити громадську підтримку курсу на автономізацію Секейського краю серед жителів угорськомовних повітів Румунії вже 10 січня 2018 року в румунському м. Тиргу-Муреш понад 3 тис. етнічних угорців знову взяли участь у мітингу з вимогою регіональної автономії.

Зауважимо, що впродовж 2018 року парламент Румунії три рази відхиляв проєкт закону про автономний статус Секейського краю. Парламент країни не може дозволити порушення 1-ї статті Конституції Румунії, в якій зазначено, що держава є національною, суверенною і незалежною, унітарною і неподільною державою [10, с. 146]. В тому ж 2018 році «угорські політичні партії Румунії й організації упродовж 2018 р. провели цикл масових заходів під назвою «1000-річчя проживання угорців у Трансільванії», «100-річчя Трансільванії у складі Румунії» та «450-річчя проголошення свободи віросповідування у Трансільванії», спрямовані на демонстрацію величезного внеску угорської нації в успіхи сучасної Румунії. Подібні публічні заходи доводять, що Трансільванія середніх, нового і новітнього часів завжди випереджала Західну Європу, а сьогоднішня Румунія навіть у питанні врегулювання міжнаціональних відносин відстає від позитивних європейських напрацювань» [Держалюк М.С., с. 148].

Згадана вище Угорська громадянська партія напередодні парламентських виборів у Румунії 2019 року в черговий раз направила на розгляд парламенту проєкт про автономію для Секейського краю. Вона продовжувала «бомбардувати румунську владу вимогами угорців цього великого краю, в якому вони складають явну чисельну більшість, про надання автономії. За основу проєкту цієї автономії взято модель автономії Південного Тіролю на півночі Італії, де австрійці складають понад 30 % населення. За основу проєкту автономії для Секейського краю взято модель автономії Південного Тіролю на півночі Італії, де австрійці складають понад 30 % населення. За основними ознаками (етнічною, економічною, суспільно-політичною, історичною) вони однотипні. Відмінність між Південним Тіролем та Секейським краєм полягає лише у тому, що перший має автономний статус, а другий – ні» [10, с. 146].

Із початком 2020 року ДСУР висунув законопроєкт із метою підтвердження автономію Секейської землі. На засіданні Сенату 29 квітня

2020 року після 2-годинних дебатів 126 зі 135-ти присутніх сенаторів проголосували проти ухвалення документа; «за» – дев'ять голосів від депутатів-угорців, що представляють ДСУР [46].

Варто констатувати, що оскільки проекти автономії Секейського краю не розглядаються парламентом Румунії, то угорська еліта країни «вдається до просування інших важливих і таких же невідкладних завдань: посилює роботу з тим, щоб прийняти законопроект про національні меншини, розгляд якого уже 14 років відкладається (станом на 2024 рік цей процес триває вже 19 років – А.К.); розробляє і вносить до парламенту зміни до Конституції Румунії, в якій угорство має визнаватися складовою державотворення Румунської держави; підвищує роботу угорських партій та організацій Трансільванії щодо прийняття проектів про культурну автономію; у трьох областях Секейського краю, де переважає угорський етнос і керівники є угорцями, зусилля об'єднані навколо соціально-економічного і культурного розвитку угорської спільноти» [10, с. 152].

Поряд із парламантською формою політичної участі угорська національна меншина Румунії кожного року долучається до проведення мітингів та демонстрацій. Традиційно вони відбуваються 10 березня, у День Свободи секеїв. На останній акції, яка відбулася 10 березня 2024 року, в петиції учасників, зокрема, зазначалося наступне: «ми, секеї, що зібралися в Тиргу-Муреші, й ті, хто солідарний з нами в країні та за кордоном, йдучи шляхом права та демократії, знову одностайно заявляємо: ми вимагаємо територіальної автономії для секейського краю! Меседж Секейського Дня Свободи: це не тільки день вшанування пам'яті мучеників, але це також день претензій щодо наших законних прав. Ще раз підтверджуємо: автономія Секейської землі не шкодить територіальній єдності та суверенітету Румунії, не обмежує інтересів громадян румунської національності та інших національностей Секейської землі, й не суперечить Конституції країни» [63].

Таблиця 2.1

Парламентське представництво Демократичного Союзу угорців Румунії за результатами виборів 2020 року [54; 55; 14, с. 575–576].

<i>№</i>	<i>Парламентська група в Сенаті</i>	<i>Парламентська група в Палаті депутатів</i>
1.	Чеке Аттіла-Золтан/ <i>Cseke Attila-Zoltan</i> (голова)	Чома Ботонд/ <i>Csoma Botond</i> (голова)
2.	Фегир Ласло-Одон/ <i>Fejér László-Ödön</i> (заступник)	Бенедек Захаріе/ <i>Benedek Zacharie</i> (заступник)
3.	Часар Каролз Жолт/ <i>Császár Károly Zsolt</i> (секретар)	Сабо Одон/ <i>Szabó Ödön</i> (заступник)
4.	Антал Іштван-Лорант/ <i>Antal István-Loránt</i>	Надь Саболч/ <i>Nagy Szabolcs</i> (секретар)
5.	Турош Лоранд/ <i>Turos Lóránd</i>	Бенде Шандор/ <i>Bende Sándor</i>
6.	Ковач Іріна Елісабета/ <i>Kovács Irina Elisabeta</i>	Біро Розалія-Ібоья/ <i>Biró Rozália-Ibolya</i>
7.	Ласло Аттіла/ <i>László Attila</i>	Чип Єва-Андрея/ <i>Csép Éva-Andrea</i>
8.	Новак Левенте/ <i>Novak Levente</i>	Фараго Петру/ <i>Farago Petru</i>
9.	Тансош Барна/ <i>Tánczos Barna</i>	Гал Карой/ <i>Gál Károly</i>
10.		Гайду Габор/ <i>Hajdu Gábor</i>
11.		Келемен Аттіла/ <i>Kelemen Attila</i>
12.		Келемен Гунор/ <i>Kelemen Hunor</i>
13.		Колчар Анкетіл-Карой/ <i>Kolcsár Anquetil-Károly</i>
14.		Чаба Концей/ <i>Könczei Csaba</i>
15.		Кулчар-Терза Йожеф-Дьордь/ <i>Kulcsár-Terza József-György</i>
16.		Ладаньї Ласло-Жолт/ <i>Ladányi László-Zsolt</i>
17.		Маляр Лоранд-Балінт/ <i>Magyar Loránd-Bálint</i>
18.		Міклош Золтан/ <i>Miklós Zoltán</i>
19.		Шереш Динеш/ <i>Seres Dénes</i>
20.		Закаріаш Золтан/ <i>Zakariás Zoltán</i>
21.		Апйок Норберт/ <i>Apjok Norbert</i> (до 08.02.2021)

За результатами останніх парламентських виборів, що відбулися 6 грудня 2020 року, у Сенаті (верхній палаті парламенту) Румунії представлені 9 депутатів від ДСУР [54]. Лідером фракції угорців-сенаторів із 4 вересня 2023 року виступає Аттіла-Золтан Чеке/ *Cseke Attila-Zoltan* (див. табл. 2.1; Додаток Г).

У складі нижньої палати (Палаті депутатів) ДСУР має власне політичне представництво у форматі парламентська група з 20-ти депутатів на чолі з Ботондом Чомою/*Csoma Botond* (див. Додаток Г) [55]. Доречно зауважити, що в цьому ж складі Палати депутатів представлена й група з 17-ти депутатів,

лідерів національних меншин Румунії за винятком угорців, яку з 1996 року очолює лідер Союзу вірмен Румунії Варужан Памбукчян/*Variujan Pambuccian* [53]. Як зазначає М. Зан, із «20-ти визнаних державою національних меншин словаки й чехи представлені однією організацією – Демократичним Союзом словаків і чехів Румунії/*Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România*. Водночас Асоціація італійців Румунії, у зв'язку з переходом 14 червня 2022 року Анді-Габріела Гросару до групи позафракційних депутатів, вже не представлена у складі Парламентської групи національних меншин нинішньої каденції Палати депутатів Румунії» [14, с. 575].

Що стосується регіональної та локальної влади, то на останніх місцевих виборах 27 вересня 2020 року ДСУР отримав чималу підтримку в місцях компактного проживання угорської громади Румунії. За ДСУР проголосували 362 442 виборці (4,52 %) й отримала 2 360 мандатів (5,89 %) у органах місцевого самоврядування Румунії. Це – третє місце в державі, після Національно-ліберальної та Соціал-демократичної партій [49]. ДСУР, зокрема, делегував 199 голів (прімарів) міст і сіл (у повіті Харгіта – 48 із 67-ми прімарів). Представники від ДСУР очолили обласні ради у повітах Ковасна, Харгіта, Муреш та Сату Маре [70; 17, с. 253].

На завершення варто зауважити, що крім ДСУР суб'єктами виборчого процесу в 2020 році виступали також інші громадсько-політичні організації угорців Румунії. Це – Товариство угорців Трансильванії/*Alianța Maghiară din Transilvania* (29 715 голосів / 0,37 % / 237 мандатів), Народна партія угорців Трансильванії/*Partidul Popular Maghiar din Transilvania* (8 804 голоси / 0,11 % / 33 мандати), Громадянська партія угорців/*Partidul Civic Maghiar* (4 566 голосів / 0,06 % / 36 мандатів), Товариство угорців Трансильванії/*Alianța Maghiară din Transilvania–Erdélyi Magyar Szövetség* (933 голоси / 0,01 % / 5 мандатів), Виборчий альянс «Товариство угорців Трансильванії»/*Alianța Electorală Alianța Maghiară din Transilvania* (91 голос / 0,00% / 1 мандат) [70; 17 с. 253].

Отже, угорці в Румунії, які компактно населяють регіон Трансильванії, виступають найбільш чисельною та найбільш організованою національною меншиною в громадському та політичному відношеннях. В умовах переходу до демократії угорська етнічна громада активно долучилася до процесів лібералізації суспільно-політичного життя Румунії. Водночас через прояви етнонаціоналізму, включно з боку державних лідерів Румунії, угорська національна меншина через громадські організації та політичні партії, серед яких лідерство належить ДСУР, зосередилася на домаганні національно-територіальної автономії у межах угорськомовних повітів Ковасна, Харгіта та Муреш. Угорські громадські лідери та активісти в Румунії просували ідею автономії Секейського краю, зокрема, через участь у організованих мітингах і демонстраціях, присвячених до Дня Свободи секеїв (10 березня). Із іншого боку, ДСУР активно лобіював у парламенті Закон про національні меншини, який відкладається другий десяток років й так і не прийнятий по сьогодні. Окреслені внутрішньополітичні етнополітичні протиріччя довкола «угорського питання» час від часу знаходять віддзеркалення у динаміці дипломатичних відносин між Румунією та Угорщиною.

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНА УЧАСТЬ ТА ПРЕДСТАВНИЦВО У ВЛАДІ УГОРСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Словацька Республіка (далі – СР) – це типова держава з поліетнічним складом населення. Нечисельна за кількістю населення країна (5,4 млн. чол.) в етнонаціональній структурі представляє «етнічне ядро» словаків (80,7 %), а найбільш репрезентовані національні меншини (угорці, роми та русини) складають понад 11 % населення. Найбільш чисельною національною меншиною Словаччини є угорці, які в основному проживають на півдні Словаччини. Зокрема, в районах/окресах Дунайська Стреда (Трнавський самоврядний край) та Комарно (Нітранський самоврядний край) угорська громада презентує більшість населення. Районами з високою часткою концентрації угорського населення є Рімавська Сobotа, Лученець, Вельки Кртіш, Ревуца (Банськобистрицький самоврядний край), Галанта (Трнавський самоврядний край), Нове Замки, Шаля, Левіце, Нітра (Нітранський самоврядний край), Рожнява, Требішов (Кошицький самоврядний край), Сенець (Братіславський самоврядний край), Кошице та Михайлівці (Кошицький самоврядний край) [14, с. 543].

Слід зауважити, що перші групи предків угорців прийшли на територію сучасної Словаччини на межі IX та X ст. Вони розселилися на південному сході та південному заході країни, які вже були заселені слов'янським населенням. Вони оселилися на півдні центральної Словаччини. Інше угорське населення прийшло на територію Словаччини в XV–XVI ст. Після розпаду Австро-Угорщини та подальшого утворення Чехословаччини в 1918 році угорці, які проживали на території Словаччини, стали національною меншиною. Згодом, після Віденського арбітражу 1938 року, частина

південної Словаччини була приєднана до Угорщини. Водночас після закінчення Другої світової війни в 1945 році окупована територія була повернута до Чехословаччини, де угорці знову набули статус національної меншини [60].

Принагідно зазначимо, що в умовах незалежної СР (з 1 січня 1993 року – А.К.) багаточисельна угорська національна меншина користується національно-культурною автономією. Насамперед це проявляється у освітньо-виховному процесі. Дошкільне виховання та навчання у школах угорською мовою є рівноправною та невід’ємною частиною освітньої системи Словацької Республіки. Чинне законодавство дозволяє дітям угорської національної меншини отримувати відповідну освіту в усіх типах шкіл і навчальних закладів, від дошкільної освіти до університетів. Станом на 15 вересня 2013 року в Словаччині налічувалося 266 дитячих садків із угорською мовою навчання та 75 дитячих садків із білінгвальною (словацькою та угорською мовами) системою навчання, 237 початкових шкіл з угорською мовою навчання, 26 шкіл із словацькою та угорською мовами навчання. У мережі шкільних закладів функціонували 33 загальноосвітні школи з угорською мовою навчання та 57 з білінгвальною (словацькою та угорською мовами) системою навчання (в тому числі гімназії – А.К.).

Навчання угорською мовою здійснюється в декількох університетах СР [60]. До прикладу, в Університеті Яноша Сельє в Комарно з 2004 року викладання ведеться переважно угорською мовою, але професійна термінологія також дублюється словацькою чи англійською мовами. Відповідні кафедри угорської мови та літератури функціонують в Університетах імені Костянтина Філософа в Нітрі, Яна Амоса Коменського в Братиславі та Матея Бела в Банській Бистриці (кафедра угорських студій) [44].

Під час останнього перепису населення Словаччини 2021 року угорську ідентичність як першу назвали 422 065 чол. (7,75 %), як другу –

34 089 чол. (11,13 % з числа тих, хто задекларував другу ідентичність) [67; 68]. Відтак (порівняно з переписом 1991 року – А.К.) частка етнічних угорців у етнонаціональній структурі населення Словаччини зменшилася майже на 3 %. В числовому відношенні за 30 років кількість осіб, які мають угорську етнічну ідентичність в Словаччині, зменшилася на 145 тис. осіб. Найбільше угорців проживають на півдні країни – в Нітранському, Трнавському, Бансько-Бистрицькому та Кошицькому самоврядних краях [62].

Варто зауважити, як і в Румунії, в СР понині немає окремого спеціального закону про національні меншини. Відтак проблематика життєдільності національних меншин регулюється багатьма документами. Найперше відзначимо, що Конституція СР фіксує поняття «національні меншини та етнічні групи», що проживають на території Словаччини, при цьому не вказується їх перелік або ж віжповідні умови для визнання з боку держави. В той же час для національних меншин та етнічних груп СР гарантує право розвивати власну освіту, культуру, засоби масової інформації та вживати рідну мову на офіційному рівні [75, s. 14–15].

Відповідно до Закону «Про використання мов національних меншин» (1999) в Словаччині на офіційному рівні визнано «дев'ять мов меншин: болгарська, чеська, хорватська, угорська, німецька, польська, ромська, русинська та українська мови. Згідно з ухваленими у 2011 році доповненнями до закону, мову національних меншин можна офіційно вживати у тих населених пунктах, де частка меншин перевищує 15 %. Для оптимізації процесу використання мов меншин на офіційному рівні укладені відповідні термінологічні словники з угорської, ромської, русинської та української мов» [14, с. 552].

Відповідно до законодавства СР, представники національних меншин у муніципалітетах, де вони складають щонайменше 15 % населення після двох послідовних переписів, мають право використовувати свою мову меншини в офіційному спілкуванні. Відтак після проведення перепису населення 2021

року мовні права національних меншин розширені, особливо у випадку ромської та русинської меншин на північному сході Словаччини. Відтак перелік муніципалітетів, де офіційно вживаються мови національних меншин, розширений на 88 громад, де проживають русини, 66 громад із ромською етнічною меншиною, 5 громад із угорською національною меншиною та 1 громадою з німецькою національною меншиною. Загалом їх налічується понад 300 в державі [721].

Водночас, як зауважив експерт М. Драпак, «важливим і найсвіжішим нормативним актом ... є Закон Словацької Республіки «Про фонд підтримки культури національних меншин», ухвалений 2017 року. Він покликаний зберігати, висловлювати, захищати та розвивати ідентичність і культурні цінності таких груп, сприяти їхній освіті, забезпечувати міжкультурний діалог і порозуміння між громадянами Словаччини, які належать до різних етнічних груп. Для цього створено спеціальний фонд, що є юридичною особою. Його потреби забезпечує державний бюджет Словаччини, фонди Європейського Союзу та інші джерела фінансування» [11, с. 27–28].

Фонд підтримки культури національних меншин розподіляє кошти для розвитку культури, освіти та мистецтва організацій-представників національних меншин у наступному співвідношенні:

- 1) угорської національної меншини – 53 %;
- 2) ромської національної меншини – 22,4 %;
- 3) русинської національної меншини – 6,4 %;
- 4) болгарської національної меншини – 1 %;
- 5) чеської національної меншини – 3,7 %;
- 6) хорватської національної меншини – 1 %;
- 7) моравської національної меншини – 1,4 %;
- 8) німецької національної меншини – 1,8 %;
- 9) польської національної меншини – 1,4 %;
- 10) російської національної меншини – 1,1 %;

- 11) сербської національної меншини – 0,7 %;
- 12) української національної меншини – 2 %;
- 13) єврейської національної меншини – 1,1%;
- 14) для Ради міжкультурного діалогу та порозуміння – 3 % [11, с. 29–30].

Відзначимо, що до переліку вказаних вище 13-ти офіційно визнаних меншин на державному рівні за рекомендацією Ради уряду Словацької Республіки з прав людини, національних меншин та гендерної рівності 7 червня 2023 року було додано в'єтнамську етнічну громаду. Зауважимо, що в 2021 році під час офіційного перепису 2 793 особи заявили, що мають в'єтнамське походження, а ще 489 вказали це своєю другою національністю. Відтак на сьогодні СР офіційно визнає 14 національних меншин, які фінансуються державою. Таким чином, на корпоративній основі забезпечуються функціонування їхньої національно-культурної автономії в поліетнічному просторі СР.

Словацький дослідник Ш. Шутай відзначає, що в словацькій політиці після листопада 1989 року вели тривалу боротьбу за утвердження своєї моделі лінії національної політики: націоналістична – словацька та угорська, ліберальна, консервативна та соціалістична. Ніжна революція 1989 року на деякий час об'єднала політичні сили в Словаччині, які стояли в опозиції до комуністичного режиму. Водночас питання угорської національної меншини стало одним із важливих у суспільно-політичному житті Словаччини. Воно поляризувало як саму угорську національну меншину, так і словацьку титульну/державотворчу більшість.

Функціонування політичної системи Словаччини в середині 1990-х років відбувалося у складних суспільно-політичних умовах, що деформувало діяльність ряду державних інституцій та механізм розподілу влади. В країні відбувалося загострення як в соціально-економічній, громадсько-політичній, так і етнонаціональній сферах життя суспільства. Гібридний політичний

режим В. Мечіара спирався на широку електоральну основу, яка була сприйнятлива до популістських гасел економічного патерналізму та авторитарних практик публічного врядування [23, с. 16].

Аналізуючи соціально-політичні розмежування як чинник партійно-політичного розвитку в Словаччині вітчизняний вчений-політолог А. Ключкович констатує, що демократичні трансформації після 1989 року в Чехословаччині «привели до зміни у становищі національних меншин (насамперед угорців), які отримали можливості для повноцінного політичного розвитку. Зокрема, на партійній сцені Словаччини з'явилися угорські політичні суб'єкти – Угорська незалежна ініціатива, Угорський християнсько-демократичний рух, «Співіснування». Виникнення угорських партій, з одного боку, і націоналістично-орієнтованої Словацької національної партії (СНП) – з іншого, репрезентувало довготривале соціоструктурне розмежування в площині «словаки – угорці», яке можна співвіднести з класичним кліважем «центр – периферія» [24, с. 74].

Поряд із вказаним розмежуванням у площині «словаки – угорці» в середовищі самої угорської етнічної громади Словаччини вже на початку 1990-х років сформувалися свої розмежування, що корелювалися відповідно до ідеологічних орієнтацій. Зокрема, Угорський християнсько-демократичний рух задекларував консервативну ідеологію, Угорська громадянська партія – соціально-ліберальну ідеологію, партія «Співіснування» – праволіберальну ідеологічну доктрину. В контексті проведення парламентських виборів 1994 року була сформована так звана «Угорська Коаліція» в складі «Угорського християнсько-демократичного руху та Угорської громадянської партії, яка отримала 17 мандатів (10,1 %). Напередодні парламентських виборів 1998 року три політичні партії (Угорський християнсько-демократичний рух, Партія угорської громади та «Співіснування») створили Угорську коаліційну партію (далі – УКП). У

результаті до Національної Ради Словаччини УКП здобула 9,12 % голосів та 15 мандатів у парламенті» [14, с. 565].

Як зазначає історик В. Алмашій, до 1998 року «етнонаціональні питання не були окремою складовою політичних програм, за винятком програм політичних партій угорської меншини. У той час лідери словацьких політичних партій порушували питання національних меншин насамперед у площині, що стосувалися взаємин із угорською меншиною. Політичні партії правлячої коаліції, очолюваної прем'єром В. Мечіаром, обмежувались деклараціями рівноправності представників словацького етносу та національних меншин. Частина опозиційних політичних партій, які згодом сформували демократичну владу, узагалі не торкалися етнонаціональної проблематики у своїх передвиборчих кампаніях так відповідних партійних документах» [1, с. 20–21].

Після вступу СР та Угорщини до ЄС у 2004 році словацько-угорський внутрішньополітичний конфлікт став помітним у європейському вимірі та почав переноситися безпосередньо на європейські структури. Переломним став 2006 рік й дострокові парламентські вибори. На думку словацької дослідниці З. Полачкової, угорські політичні представники, незважаючи на успіх на виборах, не потрапили в уряд, побоюючись урядової коаліції «Курс»/*Smer*, «Народна партія–Рух за демократичну Словаччину»/*Ludová strana—Hnutie za demokratické Slovensko* та Словацька національна партія/*Slovenská národná strana*. Після цього послідувала акція проти уряду Словаччини в Європарламенті [69, s. 34–35].

Важливою зміною для угорськомовного електорату Словаччини став 2009 рік, коли колишній засновник УКП (1998–2007) Бела Бугар (див. Додаток Д) створив власну політичну силу «Міст»/*Most–Híd*, яка орієнтувалася на міжетнічне співіснування та взаємну співпрацю між угорською громадою, етнічними словаками та іншими міноритарними

етнічними групами країни. Таким чином, «угорська електоральна ніша виявилася розпорошеною між УКП та «Міст»/«*Most-Híd*».

Як зауважив дослідник А. Ключкович, партія «Міст»/«*Most-Híd*» загалом дотримувалася поміркованих позицій на протигагу більш радикальній УКП. Відтак разом «ідеями етнічної толерантності, партія репрезентувала інтереси угорської нацменшини, тому регіональний вимір електоральних здобутків партії на виборах 2010 р. був відображений районами компактного проживання угорської нацменшини – південь Словаччини (зокрема, в Нітрянському краї – 17,3 %, в Трнавському – 18,2 % голосів. ... за партію «Міст» проголосувало і чимало етнічних словаків. Загалом на виборах 2010 р. партія здобула 8,1 % голосів, тоді як ПУК не змогла подолати 5 %-вий бар'єр. У результаті партія «Міст» стала єдиним репрезентантом угорської нацменшини в парламенті» [24, с. 334].

Якщо на парламентських виборах 2010 року «Міст»/«*Most-Híd*» здобула 8,1 % (14 мандатів; 7 – словаків і 7 – угорців), то вже на виборах до Національної Ради СР у 2012 році її позиції дещо зменшилися – вона набрала біля 7 % (13 мандатів у парламенті). На парламентських виборах у 2016 році партія «Міст»/«*Most-Híd*» отримала ще менше – 6,5 % (11 мандатів), водночас Партія угорської громади – 4,04 % й не пройшла до парламенту. Зареєстрований у жовтні 2013 року Угорський християнсько-демократичний альянс здобув усього 0,09 % голосів виборців» [14, с. 91].

На парламентських виборах 2020 року угорська національна меншина Словаччини офіційно була представлена двома політичними силами: «Міст»/«*Most-Híd*» та Угорським громадським єднанням/«*Mad'arská komunitná spolupatričnosť–Magyar Közösségi Összefogás*», яке сформували Партія угорської громади/*Strana maďarskej komunity–Magyar Közösség Pártja*, «Єднання»/«*Spolupatričnosť–Összefogás*» та Угорський форум/*Mad'arské fórum–Magyar Fórum*. За результатами голосування коаліційне об'єднання набрало 3,9 %, а політична партія «Міст»/«*Most-Híd*» – 2,05 %. Отже, як

справедливо констатував експерт Програми регіональних ініціатив та сусідства М. Драпак, через «розпорошення» голосів етнічного електорату, «вперше в історії незалежної Словаччини угорська меншина не представлена у Народній раді» [11, с. 33].

Позачергові парламентські вибори 30 вересня 2023 року засвідчили про подальшу електоральну дисперсію політичних сил угорської національної меншини Словаччини. Політична партія «Угорський альянс»/«*Magyar Szövetség*»–«*Maďarská aliancia*», що виникла в жовтні 2019 року на базі Угорського громадського єднання/«*Maďarská komunitná spolupatričnosť*–*Magyar Közösségi Összefogás*», отримала 130 183 голоси виборців (4,38 %). «Міст»/«*Most–Híd*» разом із новою партією «Блакитні»/«*Modrí*» відомого політика Мікулаша Дзюрінди отримав 7 935 голосів (0,26 %). Колишній «Угорський форум»/«*Maďarské fórum–Magyar Fórum*» був представлений коаліцією політичних сил, яка об'єднала «Угорський форум»/«*Maďarské fórum*», «Громадські демократи Словаччини»/«*Občianski demokrati Slovenska*», «За регіони»/«*Za regióny*», «Ромська коаліція»/«*Rómska koalícia*» та Демократичну партію/*Demokratická strana*, й сумарно отримав 3 468 голосів (0,11 %). Таким чином, найбільша за чисельністю національна меншина надалі залишається без представництва в національному парламенті Словацької Республіки [66; 17, с. 254].

Поряд із цим на останніх місцевих і регіональних виборах 29 жовтня 2022 року політична сила «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» (об'єднання трьох партій угорської громади/*Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja*, «Міст»/«*Most–Híd*» та «Єдність угорської громади»/«*Magyar Közösségi Összefogás–Maďarská komunitná spolupatričnosť*» (див. Додаток Е) на тлі інших партійних композицій здобула досить ефективну репрезентацію у регіонах із компактним проживанням угорської етнічної громади на півдні Словаччини: Нітранський (18 депутатів), Трнавський (13 депутатів), Кошицький (11 депутатів) та Банськобистрицький (9 депутатів) самоврядні

краї. Поряд із цим у столичному Братиславському самоврядному краї «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» отримала 1 депутатський мандат. У коаліції з політичними силами «Напрям–Словацька соціал-демократія»/«*SMER–SD*» та «Голос–Соціал-демократія»/«*Hlas–Sociálna demokracia*» етнічно проугорська політична сила «Альянс» отримала місця у Пряшівському самоврядному краї (загалом 16 мандатів) [5, с. 65; 17, с. 254].

Як зазначають українські дослідники Є. Гайданка та В. Басараб, політична сила «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» загалом є «проєвропейською силою, діяльність якої пов’язується із розв’язанням наявних угорсько-словацьких конфліктів та мінімізації їхнього виникнення у майбутньому. Ідеологічно політична сила є правоцентристською, позиціонується як національно-консервативна. Стратегічним завданням залишається відстоювання інтересів угорської меншини, проте географія діяльності партії не звужується виключно до південних і східних районів Словаччини. Пріоритет партійної політики у парламентській діяльності. *Szövetség–Aliancia* декларує відкритість до політичного діалогу, проте є винятки – співпраця неможлива з Робертом Фіцо та Маріаном Котлебою. Причиною є непрості відносини угорської меншини з Урядовими кабінетами Роберта Фіцо 2010-их рр. та антиугорські заклики праворадикала Маріана Котлеби. Регіоналізм партії помітний в основних принципах політичної діяльності, визначених програмою. У своїй діяльності партія угорської меншини концентрується довкола розв’язання проблем на півдні та сході країни, але через парламентські інститути. На міжнародному рівні близькість *Szövetség–Aliancia* до Будапешту очевидна, у тому числі, через формальну культивування міжнародної співпраці у форматі Вишеградської четвірки та EU.8. На рівні європейської політики ідентифікується з ліберальними консерваторами Європейською народною партією» [6, с. 221–222].

Названі вітчизняні політологи Є. Гайданка та В. Басараб виділяють три основні групи словацьких регіонів у контексті політичної фрагментації за

критерієм політичної мобілізації угорської національної меншини СР [6, с. 223–224].

1. Високофрагментовані регіони, де перемогу здобула політична сила «Альянс»/«SZÖVETSÉG–ALIANCIA». Це – самоврядні краї СР, де проживає найбільша чисельність угорської національної меншини – Нітранський та Трнавський самоврядні краї. У Нітранському самоврядному краї партія угорців перемагає, а у Трнавському самоврядному краї отримала однакову кількість депутатських місць разом з групою незалежних кандидатів (по 14 депутатів).

Високий рівень фрагментованості регіонів на півдні СР підтверджують результати голосування за посаду жупана/*Župan* в обидвох краях. У Трнавському самоврядному краї конкуренцію діючому жупану Йозефу Віскупічу/*Jozef Viskupič* склав представник Szövetség–Aliancia Йозеф Береней/*József Berényi*. Відтак жупаном на другий термін був обраний Й. Віскупіч, проте Й. Береней переміг у двох районах, у яких проживає найбільша кількість представників угорської етнічної громади СР. В Нітранському самоврядному краї склалася фактично аналогічна ситуація з електоральною підтримкою кандидата на жупана від «Альянс»/«SZÖVETSÉG–ALIANCIA» Тібора Ченгера/*Tibor Tsenger*. «Угорський кандидат» програв незалежному Мілану Беліці/*Milan Belica* п'ять відсотків (16,65 % / 21,85 %), проте був обраний у двох районах на півдні Нітранського самоврядного краю із найбільшою кількістю угорської національної меншини [6, с. 223].

2. Середньофрагментовані регіони, в яких за рівнем електоральної підтримки «Альянс»/«SZÖVETSÉG–ALIANCIA» була другою. Це два територіально великі Бансько-Бистрицький та Кошицький самоврядні краї, в яких угорська національна меншина сконцентрована на півдні поблизу кордону з Угорщиною та кількісно коливається у межах вищих за загальнонаціональні показники (8–10 %). У краях фактично кожен п'ятий

виборець підтримав партію угорської меншини. Зважаючи на менший вплив угорської меншини на етнічну структуру в обидвох регіонах, рівень електоральної підтримки кандидатів на посаду жупана також був нижчим. У Бансько-Бистрицькому самоврядному краї, до прикладу, не було зареєстровано жодного кандидата від політичної сили «Альянс»/«SZÖVETSÉG–ALIANCIA». Поряд із цим у Кошицькому самоврядному краї беззаперечну перемогу (55,31 %) другий раз поспіль переміг Трнка Растіслав/*Trnka Rastislav*, кандидат від правоцентристської коаліції у складі 5-ти політичних суб'єктів. Тому стосовно посади Жупана фактор угорської етнічної меншини у Бансько-Бистрицькому та Кошицькому самоврядних краях зіграв мінімальну роль [6, с. 223–224].

Рисунок 3.1

Фрагментація регіонів СР за політичним розмежуванням угорської національної меншини в контексті результатів регіональних виборів 2022 року [6, с. 223].

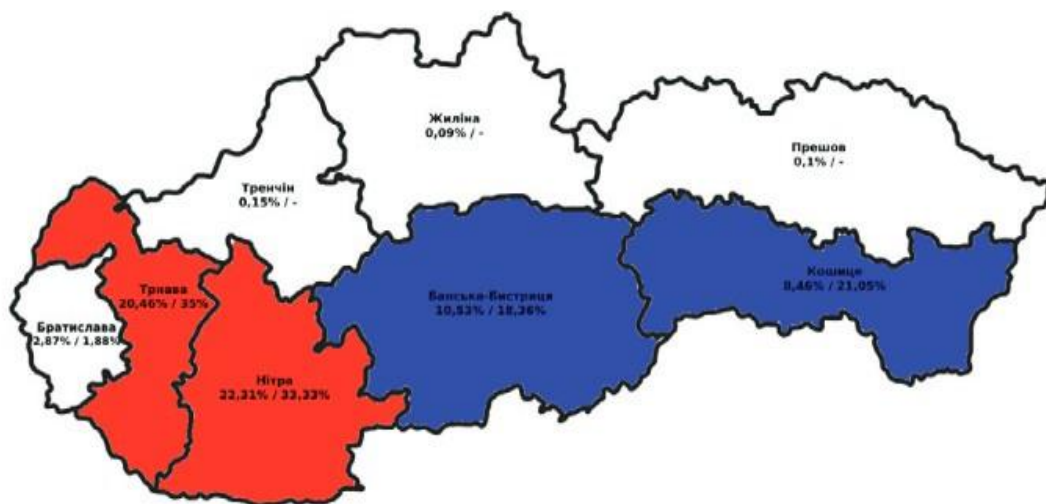

Рис. 1. Фрагментація регіонів Словачької Республіки за політичним розмежуванням угорської етнічної меншини (результати регіональних виборів 2022 р.)²

Джерело: розраховано авторами на основі даних Статистичного Бюро Словачької Республіки [11].

3. Нефрагментовані регіони, де «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» не отримала жодного мандату, а кількість угорської етнічної меншини коливається на рівні 0–2 %. Варто зазначити про виняток у столичному Братиславському самоврядному краї, в одному з виборчих округів (№ 22) з найбільшою кількістю етнічних угорців вдалося обрати одного депутата. При чому одне депутатське місце це квота, яка виділялась саме на цей округ. У Тренчінському, Жилінському та Пряшівському самоврядних краях фактор угорської національної меншини майже відсутній. Частково про це розмежування можна згадати у контексті Пряшівського краю, в якому «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» взяв участь у виборах коаліційно. Крім цього в Пряшівському краї активним учасником виборів жупана був Міхал Калінак/*Michal Kaliňák*, якому вдалось отримати 31,39 % голосів. Він є висуванцем від політичного союзу у складі лівих політичних сил (HLAS-SD і SMER-SD) та «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» [6, с. 224].

Отже, як і в Румунії, угорська етнічна громада є найбільш чисельною серед 14-ти офіційно визнаних національних меншин СР. Етнічні угорці проживають на півдні країни, переважно в Нітранському, Трнавському, Бансько-Бистрицькому та Кошицькому самоврядних краях. Із часів переходу до демократії (1989) угорська національна меншина політично мобілізувалася в рамках діяльності партії політичних партій, зокрема, Угорської незалежної ініціативи, Угорського християнсько-демократичного руху, партії «Співіснування». Під час парламентських виборів 1998 року вказані три політичні партії Угорський християнсько-демократичний рух, Партія угорської громади та «Співіснування» створили Угорську коаліційну партію (УКП).

У 2009 році на політичній арені Словаччини постала політична сила «Міст»/«*Most–Híd*», що прагнула налагодити обопільний діалог між етнічною більшістю (словаками) з одного боку та національними меншинами, з іншого. Під час парламентських виборів 2010, 2012, 2016 років

«Міст»/«*Most–Híd*» була представлена в Національній Раді СР. Водночас на виборах 2020 та 2022 років вона втратила свої електоральні позиції. Коаліційне Угорське громадське єднання/«*Maďarská komunitná spolupatričnosť–Magyar Közösségi Összefogás*» на парламентських виборах 2020 року отримало 3,9 % голосів виборців, а новосформований «Угорський альянс»/«*Magyar Szövetség*»–«*Maďarská aliancia*» під час позачергових парламентських виборів 2022 року здобув 4,38 %. Таким чином, із 2020 року угорська національна меншина втратила парламентське представництво. Поряд із цим вона є досить репрезентованою на рівні органів регіональної та місцевої влади в Нітранському, Трнавському, Бансько-Бистрицькому, Кошицькому та Пряшівському самоврядних краях Словаччини.

РОЗДІЛ 4

ПОЛІТИЧНА ФОРМА САМООРГАНІЗАЦІЇ УГОРСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ ГРОМАДИ В УКРАЇНІ

Угорська етнічна громада презентує невід'ємну частину етнонаціональної багатоманітності населення як всієї України, так і Закарпатської області, де вони є першою за чисельністю національною меншиною. Представники угорської національної меншини є носіями цінних особливостей культури, звичаїв та духовності свого народу, західного менталітету зокрема. Впродовж довгих років мирного співіснування із різними етнічними групами угорцям вдалося розвинути стійкі та дружні відносини з ними, а також ефективно плекати зв'язки зі своєю материнською державою – Угорщиною. В результаті цих багатосторонніх зв'язків на етнічних угорців впливають відразу декілька факторів: політична ситуація України та Угорщини, а також поведінка представників інших громад, які проживають на Закарпатті.

За результатами останнього Всеукраїнського перепису населення 2001 року угорська національна меншина складає 0,3 % (156 566 чол.) населення України. Водночас близько 97 % угорців України компактно проживають в Закарпатській області, де вони складають 12,1 % (151 516 чол.) населення регіону. Загалом вони є автохтонними жителями низинної території Закарпаття. У 2001 році угорці проживали в колишніх межах Берегівського (76,15 %), Ужгородського (33,36 %), Виноградівського (26,17 %) та Мукачівського (12,69 %) районів. Частково угорська громада зосереджена також у колишніх адміністративних межах Хустського (3,9 %), Рахівського (3,22 %) та Тячівського (2,9 %) районів Закарпатської області [34, с. 493, 496].

Слід відзначити, що впродовж останніх років чисельність угорської етнічної громади Закарпатської області скоротилася. Дослідники з групи «Summa–2017» за участі Інституту географії при Угорській академії наук, Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II та угорського Національного дослідницького інституту дійшли до висновку, що в рамках вивчених ними 111-ти населених пунктах «проживає 123 тисячі угорців, ще приблизно дві тисячі розсіяні по області. Якщо брати до уваги угорськомовних ромів, які теж можуть оголосити себе угорцями, то ця цифра може зрости ще на 5-6 тисяч. Однак навіть ці дані говорять про значне зниження угорського населення – мінімум на 21 тисячу чоловік (13,7 %)» [22]. Найбільш чисельні демографічні втрати відбулися за рахунок закордонної міграції. Число емігрантів серед угорськомовного населення Закарпаття збільшилося із початком широкомасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року.

Поряд із чисельним зменшенням угорської національної меншини відбувається її збільшення просторової концентрації в межах прикордонних територій Закарпаття, що безпосередньо межує з Угорщиною. Практично 96 % усіх угорців в Україні зараз проживають у цій прикордонній зоні. Незважаючи на проведення адміністративно-територіальної реформи в 2020 році, ряд населених пунктів Закарпаття досі мають етнічне угорське населення як більшість [48, р. 5]. На сьогодні, зокрема, угорськомовне населення переважно проживає у 7-ми з 10-ти ОТГ Берегівського району: 1) Берегівська міська ОТГ; 2) Вилоцька селищна ОТГ; 3) Пийтерфолвівська сілька ОТГ; 4) Батівська селищна ОТГ; 5) Косоньська сільська ОТГ; 6) Великобийганська сільська ОТГ; 7) Великоберезька сільська ОТГ. Певна частка угорськомовного населення проживає також у Виноградівській міській ОТГ та Королівській селищній ОТГ Берегівського району. В Ужгородському районі угорськомовне населення домінує в Сюртівській та Великодобронській сільських ОТГ. Частково угорськомовною є Чопська

міська ОТГ та Холмківська сільська ОТГ. Угорськомовна етнічна громада проживає також у містах Тячів (23 % угорськомовних) і Мукачево (9,64 %), селищах Вишково (45,4 %) та Солотвино (24,3 %) [20, С. 9, 11].

Зауважимо, що в Законі України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» від 13 грудня 2022 року вказано, що національна меншина (спільнота) – це «стала група громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність» [12]. Відтак угорська етнічна громада поряд із іншими «неукраїнцями» визнається національною меншиною, поряд із тим, що в Україні представлені кримські татари, кримчаки та караїми як корінні народи.

Із часів незалежності України угорська національна меншина бере активну участь у громадському та політичному житті держави. Варто згадати, що 1 грудня 1991 року під час проведення Всеукраїнського референдуму щодо підтвердження Акту проголошення незалежності України, в Закарпатській області відбувся ще два референдуми. Перший стосувався надання Закарпатській області статусу спеціальної самоврядної адміністративної території (його підтримало 78 % виборців області – А.К.). Інший провели власне громадські лідери угорської етнічної громади Закарпаття. Він стосувався створення у колишніх адміністративних межах Берегівського району так званого Угорського автономного територіального округу (цю ідею позитивно сприйняли 84,1 % виборців району – А.К.). Паралельно з цим лідери угорської національної меншини активно працювали над відновленням угорськомовних топонімів і перейменування населених пунктів.

Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 року проводилися під контролем КПУ. Тоді угорська етнічна громада не отримала свого представника у парламенті України. Як наголошує вітчизняний політолог І. Стряпко, «попри результати референдумів проведених у Закарпатській області, жоден з них не було реалізовано. Президент Л. Кравчук, а потім й Л. Кучма проводили політику спрямовану на посилення центральної влади в регіонах. Для заспокоєння угорської меншини, голова Демократичної Спільноти Угорців України (ДСУУ) М. Товт був призначений представником Президента України в Берегівському районі» [42, с. 145].

Вже під час чергових виборів до ВРУ у 1994 році, які відбувалися за мажоритарною системою абсолютної більшості, угорська національна меншина делегувала свого представника – Михайла Товта. Він упродовж 1994–1998 був репрезентантом угорської національної меншини в національному парламенту України. Як справедливо констатує український політолог Юрій Остапець, фактично Михайло Товт «представляв владу й на момент обрання займав посаду представника Президента у Берегівському районі. Під час своєї депутатської каденції (1994–1998) Михайло Товт очолював підкомісію з питань національних меншин, етнічних груп і корінного населення в рамках постійної депутатської комісії з питань прав людини, національних меншин, міжнаціональних відносин. Прагнучи привернути увагу колег до проблеми захисту прав національних меншин згідно міжнародних стандартів, у березні 1996 року разом з депутатом, етнічним румуном Іваном Попеску та іншими депутатами (разом 18 осіб) створив міжфракційне депутатське об'єднання національних меншин у Верховній Раді України» [37, с. 393]. Його мета полягала в приверненні уваги народних обранців до відображення в проекті Конституції 1996 року питань, що стосувалися основних прав і свобод людини а також колективних прав національних меншин.

«Закон України про вибори народних депутатів України» напередодні парламентських виборів 1998 року вимагав створення мажоритарних виборчих округів із урахуванням компактного проживання національних меншин. На Закарпатті таким виборчим округом став округ № 72 із центром у м. Берегове. Більшість виборців цього округу належали до угорської національної меншини, відтак вони отримали можливість обрати свого представника депутатом ВРУ. Вибори відбувалися за мажоритарною системою відносної більшості, що давала можливість одразу ж визначити переможця. Боротьба за мандат розгорілася між Михайлом Товтом, який був чинним депутатом та Міклошем Ковачем, який очолював ТУКЗ.

Якщо Михайло Товт представляв частину угорської еліти краю, яка була більш лояльно налаштована до офіційного Києва, то Міклош Ковач активно виступав за національно-територіальну автономію для угорців Закарпаття. Вже до виборів, різке загострення в соціумі краю в 1995–1996 роках викликала вимога відкриття на Vereцькому перевалі пам'ятника до 1100-річчя здобуття угорцями батьківщини. Так чи інакше за результатами голосування перемогу здобув Міклош Ковач, який більш «активно намагався просувати інтереси угорської меншини в Закарпатті, ніж його попередник. У 1998 р. знову піднімалося питання встановлення пам'ятника на Vereцькому перевалі, а 25 січня 2000 р. в листі до Президента України Л. Кучми, М. Ковач повернувся до проблеми створення автономного Притисянського району (Берегівський, Виноградівський частина Мукачівського та частина Ужгородського районів) для угорської меншини. Найбільшого загострення ця проблема набула у 2000–2001 рр.» [42, с. 146].

Під час парламентських виборів 2002 року боротьба відбувалася вже між чинним депутатом Міклошем Ковачем та лідером угорців Берегівщини Іштваном Гайдошем. Було використано так звану технологію «клонування» кандидатів, адже ще один кандидат на прізвище Ковач також висунувся на виборчому окрузі. Відтак перемогу здобув Іштван Гайдош, отримавши 33,05

% голосів виборців. Поряд із цим Міклош Ковач здобув 32,72 % голосів, а його «клон» – М.І. Ковач набрав 8,04 % голосів виборців.

Слід зауважити, що Європейський суд з прав людини у 2008 році «визнав дії української влади неправомірними. У той же час Іштван Гайдош зайняв посаду Секретаря Комітету Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин та став Головою представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України. Впродовж 2002–2004 років він представляв СДПУ(о), а в 2004 році перейшов до Соціалістичної партії України (СПУ)» [37, с. 394].

Чергові та позачергові парламентські вибори 2006 та 2007 років відбувалися за пропорційною системою, тому угорська національна меншина могла делегувати свого представника до ВРУ тільки в рамках партійного списку. Прагнучи пристосуватися до нових політичних обставин дві найвпливовіші громадські організації угорців Закарпаття в 2005 році створили політичні партії. ТУКЗ створило «КМКС» Партію угорців України (нині голова Василь Брензович), а Демократична спілка угорців України – Демократичну партію угорців України (зараз голова Ласло Зубанич; див. Додатки Є, Ж, З). Якщо перша була пов'язана співпрацею з угорською партією «Фідес – Угорський громадянський союз» (лідер Віктор Орбан), то друга – з Угорською соціалістичною партією (лідер Ференц Дюрчань). Таким чином, у 2007 році Іштван Гайдош налагодив співпрацю з СПУ Олександра Мороза, однак вона не змогла подолати виборчий бар'єр.

Дострокові парламентські вибори 2007 року ще більше збільшили розрив між двома сторонами. Обидві організації взяли участь у виборах знову окремо. «КМКС» ПУУ підтримала виборчий блок під назвою «Наша Україна», яка надала дев'яносто дев'ятого місце для Міклоша Ковача в його списку. ДПУУ підтримала натомість СПУ, до партійного списку якої був включений Михайло Товт. Як вказувалося вище, соціалісти не потрапили до парламенту, а 99-ої позиції в списку «Нашої України» не вистачило, щоб

отримати мандат Міклошу Ковачу. Відтак закарпатські угорці знову залишилися без парламентського представництва [50, р. 76].

Після 2007 року угорська етнічна еліта Закарпаття «налагоджує співпрацю з найбільш впливовими українськими партіями – Партією регіонів та Блоком Юлії Тимошенко, які б могли забезпечити їм проходження у парламент. Парламентські вибори 2012 р. також відбувалися за змішаною системою. Проте, цього разу виборчі округи були нарізані таким чином, що угорці не склали більшості в жодному. Берегівський район був поділений, частина угорців опинилася у виборчому окрузі № 69 разом з Мукачівським районом, а частина складала округ № 73 з Виноградівським та частиною Іршавського районів» [42, с. 147]. У так званій «прохідній» частині списку ПРУ отримав Іштван Гайдош, відтак за результатами виборів він знову став депутатом, пройшовши по партійному списку ПРУ. Як зазначає дослідник І. Стряпко, «причиною того, що не було створено виборчого округу де б угорці склали більшість населення було те, що перемогу міг отримати кандидат, якого підтримувала опозиційна партія Батьківщина. Тому округи були «нарізані» таким чином щоб максимально сприяти перемозі кандидатам від Партії регіонів. Відтак, попри відсутність мажоритарного округу в якому б угорська меншина складала більшість, її інтереси представляв І. Гайдош який був обраний по списках Партії регіонів» [42, с. 147].

Після бурхливих подій Євромайдану, на позачергових парламентських виборах 2014 року президентська політична партія «Блок Петра Порошенка» включила у свою «прохідну» частину списку представника від угорської меншини, лідера ТУКЗ і «КМКС» ПУУ Василя Брензовича (див. Додаток Ж), який став депутатом ВРУ. Втім угорськомовні політичні лідери були невдоволені тим, що не отримали «угорського» мажоритарного округу, а тому погрожували подати скаргу до Європейського суду, що власне було спробою морального тиску на владу та намаганням виторгнути собі додаткові преференції» [42, с. 147].

На останніх парламентських виборах, що відбулися 21 липня 2019 року, голова «КМКС» ПУУ, народний депутат Василь Брензович мав найбільші шанси на перемогу в окрузі № 73 з центром у м. Виноградів. Водночас за підсумками голосування етнополітичний лідер «посів друге місце після депутата Закарпатської обласної ради (фракція «Відродження») Владіслава Поляка, здобувши 16 644 голосів (26,21 %) виборців. Голова Закарпатської обласної організації «КМКС» ПУУ, заступник голови національно-культурного товариства КМКС та перший заступник голови Закарпатської обласної ради Йосип Борто отримав 8 939 голосів (12,37 %) виборців округу № 68 з центром у м. Ужгород й посів четверте місце серед кандидатів-конкурентів. Член правління ДСУУ, депутат Закарпатської обласної ради (фракція «КМКС» ПУУ) Мікловш Товт зайняв третє місце в мажоритарному окрузі № 69 з центром у м. Мукачево, здобувши при цьому 6 949 голосів (11,7 %) виборців [15, с. 70–71].

Серед причин поразки представника від угорського політикуму Закарпаття можна назвати наступні: 1) відсутність домовленостей з партією влади «слуга народу»; 2) відсутність так званого «угорського виборчого округу»; 3) низька явка на виборах; 4) маніпуляційні технології під час виборчого процесу (залякування виборців-угорців, підкуп виборців-ромів); 5) балотування кандидата-двійника Василя Брензовича з с. Люта, що на Великоберезнянщині.

Принагідно зауважимо, що після утворення в 2005 році «КМКС» ПУУ та ДПУУ політична участь угорської етнічної громади Закарпаття стала чітко структурованою, а політичне представництво етнічних угорців у представницьких органах влади більш розширеним. Зокрема, в 2006 році обидві етнополітичні партії угорської громади України на виборах до обласної та районних рад отримали наступні результати: «КМКС» ПУУ – 5 мандатів до обласної ради, 7 мандатів до Ужгородської, 11 – до Виноградівської, 4 – до Мукачівської, 27 – до Берегівської районних рад, 3 –

до Виноградівської, 2 – до Мукачівської, 4 – до Чопської, 3 – до Тячівської, 8 – до Берегівської міських рад (всього 71 депутатський мандат); ДПУУ – 4 мандати до обласної ради, 5 – до Ужгородської, 6 – до Виноградівської, 25 – до Берегівської районних рад, 3 – до Тячівської та 6 – до Берегівської міських рад (всього 45 депутатських мандатів) [37, с. 394].

На місцевих виборах 2010 року у містах обласного підпорядкування та в районних радах обидві «угорські партії» отримали загалом 82 депутатські мандати (ДПУУ – 49, а «КМКС» ПУУ – 33 мандати). У міських та сільських депутатських корпусах ДПУУ мала 523 представників, а «КМКС» ПУУ – 235 депутатів [37, с. 395].

Таблиця 4.1

**Політичне представництво угорської національної меншини
в депутатському корпусі Закарпатської обласної ради [45, с. 106].**

<i>Скликання</i>	<i>Термін скликання</i>	<i>Загальна кількість депутатів</i>	<i>Кількість депутатів-угорців та членів фракцій громадських організацій/політичних партій</i>
<i>I скликання</i>	квітень 1992 – травень 1994 рр.	60	11
<i>II скликання</i>	липень 1994 – квітень 1998 рр.	60	9
<i>III скликання</i>	квітень 1998 – квітень 2002 рр.	75	4
<i>IV скликання</i>	квітень 2002 – квітень 2006 рр.	85	4 (ТУКЗ) і 3 (ДСУУ)
<i>V скликання</i>	квітень 2006 – листопад 2010 рр.	70	5 («КМКС»–ПУУ) + 4 (ДПУУ)
<i>VI скликання</i>	листопад 2010 – грудень 2015 рр.	108	3 («КМКС»–ПУУ) + 4 (ДПУУ)
<i>VII скликання</i>	грудень 2015 – грудень 2020 рр.	64	8 (спільна фракція «КМКС–ПУУ» + ДПУУ)
<i>VIII скликання</i>	грудень 2020 –	64	8 («КМКС»–ПУУ)

Як вдало підмітив І. Стряпко, місцеві вибори 2015 року в Україні «проходили на тлі військових дій на Сході України, а також скорочення депутатів місцевих рад. Враховуючи ці особливості угорська меншина вибудовувала свою виборчу кампанію. Зокрема, з лексики угорських політиків зникла вимога створення Притисянського району, оскільки наразі будь які спроби проголошення автономії чи просто особливого статусу дуже негативно сприймаються населенням України. Ряд гострих вимог, які угорська меншина висувала до української влади в публічному просторі тепер не актуалізуються» [42, с. 149].

Водночас перед місцевими виборами 2015 року в м. Берегові відбулася спільна конференція партійних організацій ДПУУ та «КМКС» ПУУ, на якій було затверджено підписану керівниками політичних сил Угоду про співпрацю виборах до місцевих рад 2015 року. Було домовлено, що в Закарпатську обласну раду буде сформовано один партійний список від «ТУКЗ» ПУУ, до якого за паритетним принципом 50/50 ввійдуть також представники від ДПУУ. До територіальних громад нижчого рівня (районні та міські ради) відбиратимуть кандидатів, котрі мають вищий рейтинг. Рішення про співпрацю на виборах, яке було прийнято вперше, принесло свої позитивні результати. Таким чином, до Закарпатської обласної ради «ТУКЗ» ПУУ набрала 9, 44 % голосів виборців і 8 депутатських мандатів. «ТУКЗ» ПУУ здобула депутатські мандати у наступних радах: Берегівська районна – 12 мандатів, Виноградівська районна – 7, Мукачівська районна – 4, Ужгородська районна – 8, Чопська міська – 7, Хустська міська – 3, Ужгородська міська – 2, Мукачівська міська – 3. ДПУУ мала таку кількість депутатів: Берегівська районна – 7, Виноградівська районна – 4, Чопська міська – 12 [35, с. 348–349].

За наслідками голосування на останніх місцевих виборах, що відбулися 25 жовтня 2020 року, «КМКС» ПУУ здобула 39 049 голосів виборців, отримавши 8 депутатських мандатів у Закарпатській обласній раді (див. табл.

4.1). Керівництво політичної сили висловило задоволення від подібного результату, адже «КМКС» ПУУ посіла четверте місце після політичних партій «Слуга народу» (59 845 голосів; 12 депутатів), «Рідне Закарпаття» (58 783 голоси; 11 депутатів) та ВО «Батьківщина» (42 432 голоси; 8 депутатів) [16, с. 145].

У новоствореному Берегівському районі обидві політичні сили угорців України здобули досить високий мандат довіри з боку виборців. Отримавши 18 926 голосів «КМКС» ПУУ стала лідером виборчих перегонів у районі та делегувала до Берегівської районної ради 15 представників, серед яких 4 є членами політичної партії. ДПУУ здобула електоральні симпатії від 2 886 виборців (3 депутатські мандати; з них – 1 член партії). Відтак дві політичні партії угорців репрезентують 42,85 % від усього депутатського складу районної ради (42 депутати). Логічним стало обрання головою представника «КМКС» ПУУ Карла Резеша на Першій сесії Берегівської районної ради 8 грудня. За нього віддали свій голос 31 депутат, тобто переважна більшість [16, с. 145–146].

До Ужгородської районної ради «КМКС» ПУУ делегувала 6 депутатів. Партія зайняла 4 місце після політичних партій «Слуга народу», «Рідне Закарпаття» та ВО «Батьківщина». Водночас ДПУУ отримала 1 943 голоси й посіла останню сходинку серед 10-ти політичних сил, не пройшовши до ради. Відтак «КМКС» ПУУ в Ужгородській районній раді складає близько 15 % депутатського складу [16, с. 146].

До Мукачівської та Хустської районних рад «КМКС» ПУУ не пройшла, а до Тячівської та Рахівської районних рад взагалі не подавала списки.

У м. Чоп Ужгородського району «КМКС» ПУУ зайняла 1-ше місце, отримавши 1 182 голоси виборців (6 мандатів). ДПУУ посіла 3 місце й здобула 443 голоси (3 мандати) мешканців Чопа. Відтак обидві партії представляють близько 35 % складу Чопської міської ради. Обидві

етнополітичні партії «прогнозовано стали лідерами виборчих перегонів до Берегівської міської ради. «КМКС» ПУУ здобула 5 134 голоси виборців (13 мандатів), а ДПУУ – 2 799 голосів (8 мандатів). Разом вони репрезентують 61,77 % депутатського копусу м. Берегова. Третю позицію після політичних партій «Рідне Закарпаття» та «Слуга народу» зайняла «КМКС» ПУУ за результатами голосування до Виноградівської міської ради. Партія здобула 1 197 голосів виноградівців і делегувала 3 представників (8,82 %) до депутатського корпусу колишнього районного центру» [16, с. 147–148].

«КМКС» ПУУ зайняла останню (восьму) позицію партій, які пройшли до Мукачівської міської ради. Таким чином, «1 719 голосів мукачівців гарантували представництво 3 угорськомовним представникам серед 38-членного депутатського корпусу м. Мукачева (7,89 %). За результатами голосування до Тячівської міської ради «КМКС» ПУУ здобула 256 голосів виборців. Це також остання, шоста позиція у списку партій, які пройшли до місцевої ради. Відтак серед 26 депутатів 2 (7,69 %) представлені цією політичною силою. Не зважаючи на партійні амбіції щодо представництва у Хустській міській раді, «КМКС» ПУУ не змогла до неї потрапити (444 голосів виборців)» [16, с. 148].

Переможцем виборчої кампанії на посаду міського голови Берегова став Золтан Баб'як, якого підтримала «КМКС» ПУУ. Він здобув 76,44 % (10 088 голосів). Інші кандидати на посади мерів від «КМКС» ПУУ або ті, які підтримувалися партією, стали аутсайдерами виборчої кампанії [16, с. 151].

Необхідно також зауважити, що депутати від «КМКС» ПУУ представлені в наступних селищних радах Закарпатської області: Вилоцька (12 депутатів; 46,15 %), Вишківська (4 депутати; 15,38 %), Королівська (3 депутати; 11,54 %), Батівська (9,09 %) та Солотвинська (7,69 %) – по 2 депутати [16, с. 149]. ДПУУ представлена 3-ма депутатами у Вилоцькій селищній раді.

На Берегівщині «КМКС» ПУУ репрезентована в складі Пийтерфолвівської (17 депутатів; 65,38 %), Великоберезької (2 депутати; 9,52) та Косоньської (2 депутати; 9,09 %) сільських рад. В Ужгородському районі – в складі Сюртівської (12 депутатів; 54,55 %), Великодобронської (7 депутатів; 36,84 %) та Холмківської (3 депутати; 11,54 %) сільських рад. На Мукачівщині «КМКС» ПУУ представлена (по 3 депутати) в Горондівській (13,64 %) та Великолучківській (11,54 %) сільських радах [16, с. 150].

Пряд із цим ДПУУ представлена по 1 депутату – у складі Великоберезької, Великодобронської, Косоньської сільських рад а також тьома депутатами – в Пийтерфолвівській сільській раді.

Таким чином, угорська національна меншина України найбільш чисельно й компактно представлена в Закарпатській області (більш 12 % населення). Починаючи з 1994 року вона мала свого представника в парламенті України. Винятком стали електоральні кампанії 2006 та 2007 року, що відбувалися у форматі пропорційної виборчої системи. Водночас парламентські вибори 2019 року засвідчили про чергову кризу політичного представництва угорської національної меншини, оскільки в парламенті відсутній її репрезентант.

Політична участь угорської національної меншини на рівні регіону з утворенням «КМКС» ППУ та ДПУУ демонструє своєрідну константу політичного представництва в складі Закарпатської обласної ради (від 7-ми до 9-ти представників). Поряд із цим у місцях компактного проживання угорської національної меншини (з 2020 року переважно в Берегівському та Ужгородському районах – А.К.) досить потужними є позиції «КМКС» ПУУ. Зокрема, в територіальних громадах із адміністративними центрами у містах Чоп та Берегове, смт. Вилок, селах Пийтерфолво, Сюрте та Велика Добронь. Водночас ДПУУ на рівні угорськомовних територіальних громад Закарпаття менш представлена в органах місцевого самоврядування.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки до нашої дипломної роботи магістра, варто констатувати наступні узагальнюючі положення.

По-перше. Політична участь визначається добровільною діяльністю громадян, коли вони прямо або опосередковано виступають акторами виборчих процесів на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях або ж діють у рамках групових інтересів політичних партій, громадських рухів, організацій тощо. Політична участь громадян може бути постійною та епізодичною, організованою та стихійною.

Серед основних міжнародних нормативно-правових норм політичної участі національних меншини та інституційних рамок їх реалізації можна виокремити наступні:

1) квоти для представництва національних меншин у національному парламенті та в структурі виконавчої влади (уряди, адміністрації Президента, регіональні та локальні адміністрації);

2) «нарізка» виборчих округів з урахуванням етнонаціонального складу виборців у місцях компактного проживання національних меншин;

3) зниження відсоткового бар'єру для участі у виборах для політичних партій, що репрезентують інтереси національні меншини;

4) запровадження посад у справах національних меншин;

5) створення дієвого механізму для функціонування національно-територіальної та національно-культурної форм автономій тощо.

По-друге. Етнічні угорців в Румунії є однією з найбільш чисельних національних меншин (понад 1 млн. чол.). Найбільш компактно представники угорської національної меншини проживають у трьох повітах Трансильванії – Ковасна, Харгіта та Муреш, що репрезентують історичний регіон так званої Секейської землі.

В умовах демократизації суспільства кінця 1980-х – початку 1990-х років секейський рух у Румунії набирає дедалі більшого поширення й політизованості. Мітинги та демонстрації як форма політичної участі угорців Трансильванії чітко показуються не зовсім ефективно врегулювання цього питання з боку Румунської держави. В цьому контексті зрозуміло, що Угорщина прагне посилити свій регіональний вплив та тиск на сусідні країни, зокрема, Румунії, що проявляється в активній підтримці секейського руху за автономію. Відтак внутрішньополітичні етнополітичні протиріччя в контексті «угорського питання» знаходять відображення в рамках дипломатичних відносин між Румунією та Угорщиною.

Демократичний Союз угорців Румунії (ДСУР) є найбільш авторитетною організацією. Він активно лобіює в парламенті Закон про національні меншини, який вже біля 20-ти років відкладається й не прийнятий по сьогоднішній день. В Сенаті (верхній палаті парламенту) Румунії представлені 9 депутатів від ДСУР, лідером яких є Лоранд Турош/*Turos Lóránd*. У Палаті депутатів (нижня палата) представлений парламентською групою з 20-ти депутатів від ДСУР, яку очолює Ботонд Чома/*Csoma Botond*.

Окрім ДСУР політично активними в Румунії виступають Товариство угорців Трансильванії/*Alianța Maghiară din Transilvania*, Народна партія угорців Трансильванії/*Partidul Popular Maghiar din Transilvania*, Громадянська партія угорців/*Partidul Civic Maghiar*, Товариство угорців Трансильванії/*Alianța Maghiară din Transilvania–Erdélyi Magyar Szövetség* тощо.

По-третє. За результатами останнього перепису населення 2021 року в СР нараховується 422 065 представників угорської національної меншини, що складає 7,75% (за першою ідентичністю) в етнонаціональній структурі населення країни. Крім цього етнічними угорцями себе 34 089 чол. (11,13 % тих, хто вказав другу ідентичність – А.К.) назвали за другою ідентичністю.

Угорці проживають компактно на півдні та південному сході країни по лінії кордону з Угорщиною – Нітранському, Трнавському, Бансько-Бистрицькому та Кошицькому самоврядних краях Словаччини.

Із 1990-го до 2020-го року угорська національна меншина була завжди репрезентована у рамках діяльності Національної Ради СР. Етнічні угорці політично мобілізувалися через діяльність таких політичних сил як Угорська незалежна ініціатива, Угорський християнсько-демократичний рух, партія «Співіснування». Під час парламентських виборів 1998 року вказані три останні політичні партії створили Угорську коаліційну партію (УКП).

У 2009 році постала політична партія «Міст»/«*Most–Híd*», що тривалий період будувала власну риторику на взаємному діалозі титульної нації та національних меншин, зокрема, етнічних угорців. Її найбільш відомим лідером був Бела Бугар. За результатами парламентських виборів 2010, 2012 та 2016 років партія «Міст»/«*Most–Híd*» була представлена в парламенті Словаччини. На останніх двох парламентських виборах 2020 та 2022 років «Міст»/«*Most–Híd*» втратила електоральну підтримку. Водночас інша політична сила – Угорське громадське єднання/«*Maďarská komunitná spolupatričnosť–Magyar Közösségi Összefogás*» на парламентських виборах 2020 року здобула 3,9 % голосів виборців. Новостворений «Угорський альянс»/«*Magyar Szövetség*»–«*Maďarská aliancia*» на позачергових парламентських виборах 2022 року отримав 4,38 % голосів виборців. Таким чином, угорські політичні сили Словаччини не змогли подолати прохідний бар'єр у 5 %.

В умовах політичного фіаско за результатами парламентських виборів 2020 року в жовтні 2021 року на основі політичного об'єднання трьох партій (Угорської громади/*Strana maďarskej komunity – Magyar Közösség Pártja*, «Міст»/«*Most–Híd*» та «Єдність угорської громади»/«*Magyar Közösségi Összefogás–Maďarská komunitná spolupatričnosť*») створена нова політична сила «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*». В назві партії збережено

традиційну для Словаччини двомовність. Лідером виступає досвідчений політик Крістіан Форро/*Krisztián Forró*. На останніх місцевих і регіональних виборах 29 жовтня 2022 року політична сила «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» здобула підтримку в регіонах із компактним проживанням угорської національної меншини на півдні Словаччини: Нітранський (18 депутатів), Трнавський (13 депутатів), Кошицький (11 депутатів) та Банськобистрицький (9 депутатів) самоврядні краї. В Братиславському самоврядному краї «Альянс»/«*SZÖVETSÉG–ALIANCIA*» отримала 1 депутатський мандат, а в Пряшівському самоврядному краї виступила в коаліції з іншими політичними силами.

По-четверте. Угорська національна меншина України досить успішною в рамках політико-партійної структуризації та лобювання групових інтересів на регіональному рівні (Закарпатська область). На базі Товариства угорської культури Закарпаття (ТУКЗ), що діє ще з 1989 року, в 2005 році була створена мережа політичної партії «КМКС» ПУУ, яку очолює Василь Брензович. В 2005 році зареєстрована Демократична партія угорців України (ДПУУ), яку очолює лідер Демократичної спілки угорців України, доцент Ужгородського національного університету Ласло Зубанич.

Принагідно зауважимо, що зміни до виборчого законодавства України представництво угорців у ВРУ пройшло наступну еволюцію: 1) II скликання (1994–1998); Михайло Товт (ДСУУ), обраний у Берегівському окрузі № 169 за мажоритарною системою абсолютної більшості; 2) III скликання (1998–2002); Мікловш Ковач («КМКС»), обраний у виборчому окрузі № 72 з центром у м. Берегово (так званий «угорський виборчий округ») за мажоритарною системою відносної більшості; 3) IV скликання (2002–2006); Іштван Гайдош (ДСУУ), обраний у виборчому окрузі № 72, який зазнав змін через вилучення окремих угорськомовних населених пунктів (мажоритарна система відносної більшості); 4) VII скликання (2012–2014); Іштван Гайдош (ДСУУ), обраний за пропорційною системою (74 місце у списку Партії

регіонів); 5) VIII скликання (2014–2019); Василь Брензович («КМКС» ПУУ), обраний за списком партії «Блок Петра Порошенка» (62 місце).

За результатами останніх місцевих виборів 25 жовтня 2020 року «КМКС» ПУУ здобула 39 049 голосів виборців, що дозволило їй представляти 8 депутатських мандатів у Закарпатській обласній раді. До Берегівської районної ради «КМКС» ПУУ делегувала 15 представників, а до Ужгородської районної ради – 6 депутатів. Представники від «КМКС» ПУУ присутні в структурі Чопської, Берегівської, Виноградівської, Мукачівської та Тячівської міських рад; Вилоцької, Вишківської, Королівської, Батівської та Солотвинська селищних рад; Пийтерфолвівської, Великоберезької, Косоньської (Берегівщина), Сюртівської, Великодобронської, Холмківської (Ужгородщина), Горондівської та Великолучківській (Мукачівщина сільських рад.

У цілому необхідно констатувати, що в кожній з трьох проаналізованих вище країн Центральної та Східної Європи сформувалися власні моделі політичної участі та представництва у владі угорської національної меншини. Завдяки багаточисельності та компактності проживання угорської громади ДСУР мобілізує свій етнічний електорат. Відтак його представники є як у Сенаті, так і Палаті депутатів Румунії. За результатами місцевих виборів угорці досить потужно представлені в регіональній владі та керівних структурах громад у повітах Ковасна, Харгіта, Муреш та Сату Маре. Подібне спостерігаємо й на рівні місцевого самоврядування південних регіонів Словацької Республіки: Нітранський, Трнавський, Банськобистрицький та Кошицький самоврядні краї. Водночас за результатами двох останніх електоральних циклів (2020, 2023 роки) угорський політикум Словаччини втратив представництво на рівні національного парламенту. Подібна ситуація в Україні, де з 2019 року також немає представника від політичних партій угорської етнічної громади у ВРУ. Поряд із цим у Закарпатській обласній раді, Берегівській та Ужгородській районних радах, окремих

територіальних громадах, де компактно проживає угорськомовне населення, «КМКС» ПУУ та ДПУУ мають своїх представників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмашій В. Етнополітична мобілізація національних меншин в Словаччині впродовж словацького демократичного транзиту в першій половині 1990-х. *Нариси історії Чехії та Словаччини XX–XXI століть: від чехословакізму до оксамитового розлучення*: колективна монографія / за заг. ред. І. Малацай, С. Гуменного. К.: ВПЦ «Київський університет», 2023. С. 20–30.
2. Алмашій В. Стан проблем національних меншин в Словацькій Республіці на прикладі угорської національної меншини. *Carpatica–Карпатика*. Вип. 19. Історія і культура Карпат (до десятиріччя утворення НДІ карпатознавства). Ужгород, 2002. С. 193–206.
3. Боднараш Г. Пропорційне представництво в Румунії та перетворення партій національних меншин в електоральні політичні партії. *Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету*. На пошану професора Р.М. Постоловського. Рівне: РДГУ, 2011. Вип. 5–6. С. 277–286.
4. Бортніков В. Демократія участі як суспільний феномен. Сучасна українська політика. *Політика і політологи про неї*. 2018. № 12. С. 334–341.
5. Войтович В.А. Місцеві та регіональні вибори 2022 року в Словаччині: вплив на міжпартійний баланс і структурвання партійного простору. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2023. Вип. 1 (57). С. 62–70.
6. Гайданка Є., Басараб В. Фактор угорської національної меншини на регіональних виборах 2022 року. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 48. С. 220–226.

7. Герасимчук С. Румунія: еволюція етнополітики та її правові рамки. *Етнополітика Румунії, Словаччини, Швеції та Хорватії. Аналіз законодавства та практики* / С. Герасимчук, А. Демещук, М. Драпак, О. Краєв. Дослідження Ради зовнішньої політики «Українська призма» у співпраці з Державною службою етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) та за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Посольства Швеції в Україні, 2021. С. 6–12.
8. Гладієвський П. Мадяри: Ми секейські прапори підіймемо догори. *Збруч*. Дата оновлення: 13.02.2013. URL: <https://zbruc.eu/node/1567> (дата звернення: 05.11.2024).
9. Горбатенко В.П. Абсентеїзм. *Енциклопедія сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-42245> (дата звернення: 22.08.2024).
10. Держалюк М.С. Активізація діяльності Угорщини в регіоні на початку ХХІ ст.: причини і результати. *Суспільно-політичні процеси*. Науково-популярне видання Громадської організації «Академія політичних наук». Київ. Видавництво Політія, 2019. Випуск 4 (14). С. 8–364 с.
11. Драпак М. Система захисту прав меншин та управління різноманіттям у Словаччині. *Етнополітика Румунії, Словаччини, Швеції та Хорватії. Аналіз законодавства та практики* / С. Герасимчук, А. Демещук, М. Драпак, О. Краєв. Дослідження Ради зовнішньої політики «Українська призма» у співпраці з Державною службою етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) та за фінансової підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Посольства Швеції в Україні, 2021. С. 14–34.
12. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України». Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 04.11.2024).
13. Зан М. Етнополітичні процеси на Закарпатті: історична ретроспектива та сучасний стан. *Електоральні процеси України в регіональному вимірі:*

- Буковина і Закарпаття*: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колег.: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за вип. М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та регіональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. С. 66–100.
14. Зан М. Інституційний дизайн етнополітики й політичне представництво міноритарних етнічних груп у країнах Центральної та Східної Європи (національні case studies Республіки Польща, Словацької Республіки, Угорщини та Румунії). *Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія* / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Ленджел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стеблак, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. С. 539–600.
15. Зан М. Криза політичної репрезентації угорської етнічної громади України в контексті президентських і парламентських виборів 2019 року. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики*: зб ст. і тез за результатами четвертої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 9 листопада 2019 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. Вип. 4. С. 68–75.
16. Зан М. Політико-партійне представництво угорської етнічної меншини України за результатами місцевих виборів 2020 року. *Політичні партії і вибори: українські та світові практики*: зб. ст. і тез за результатами п'ятої міжнародної наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські

- та світові практики» (пам'яті Юрія Романовича Шведа) від 28 листопада 2020 року / за ред. Анатолія Романюка і Віталія Литвина. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. Вип. 5. С. 141–159.
17. Зан М., Кісілевський А. Політична участь угорської національної меншини у країнах Центральної та Східної Європи (на прикладі Румунії, Словаччини та України). *Україна – Європейський Союз: Формат розвитку відносин України та Європейського Союзу в контексті російсько-української війни, виборчих процесів та прав національних меншин*. Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 04–05 жовтня 2024 року) / Ю. Остапець (голова редкол.); відповідальні за випуск: М. Зан, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2024. С. 252–257.
18. Зан М.П. Інституційні механізми етнополітики та політична репрезентація етнічних меншин Словацької Республіки. *Політикус. Науковий журнал*. Випуск 1. Одеса, 2019. С. 88–96.
19. Зан М.П. Міжнародно-правові стандарти ефективного політичного представництва етнічних меншин: європейські практики та досвід для України. *Епістемологічні дослідження у філософії, соціальних і політичних науках*. Дніпро, 2020. Вип. 2, Т. 3. С. 119–130.
20. Зан М.П. Політико-партійна репрезентація органів місцевого самоврядування у територіальних громадах Закарпатської області з компактним проживанням угорської та румунської етнічних громад (за результатами місцевих виборів 2020 року). *Регіональні студії / Ужгородський національний університет*. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 27. С. 7–13.
21. Зан М.П. Політичне представництво етнічних меншин Румунії: інституційний та діяльнісний виміри. *Держава і право: Збірник наукових праць*. Серія Політичні науки. Випуск 83 / Ін-т держави і права імені В. М.

- Корецького НАН України. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2019. С. 139–157.
22. Кількість угорців на Закарпатті суттєво скоротилася. *Закарпаття онлайн beta*. Дата оновлення: 16.06.2018. URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/182621-Kilkist-uhortsiv-na-Zakarpatti-suttievo-skorotylasia> (дата звернення: 11.11.2024).
23. Ключкович А.Ю. Еволюція моделі суспільно-політичного розвитку в Словацькій Республіці: автореферат дис.... докт. політ. наук. Львів, 2020. 32 с.
24. Ключкович А.Ю. Еволюція моделі суспільно-політичного розвитку в Словацькій Республіці: докт. дис. ... на здобуття наук. ступ. політ. наук. Львів, 2020. 547 с.
25. Ключкович А.Ю. Суспільно-політичні розмежування в словацькому суспільстві: основні лінії та особливості впливу в умовах посткомуністичного розвитку. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2019. Вип. 2 (1). С. 71–78.
26. Косілова О.І. Політична участь як форма реалізації політичних прав: теоретико-правовий дискурс. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2021. № 2(50). С. 127–133.
27. Костельнюк М.М. Політична участь як визначальний чинник демократизації політичного процесу. *Політикус*. 2019. № 3. С. 32–37.
28. Кулеба О. Політична участь: суть, різновиди та особливості. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2010. Вип. 22. С. 65–69.
29. Лазар Н.В. Політика Словацької Республіки щодо національних меншин: інституційно-правові та політичні аспекти: автореф. дис... канд. політ. наук: спец.23.00.02. Чернівці, 2006. 22 с.
30. Лундські рекомендації про ефективну участь національних меншин у суспільно-політичному житті з пояснювальними примітками. Вересень

- 1999 р., 34 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/5/30340.pdf> (дата звернення: 03.11.2024).
31. Марадик Н., Остапець Ю., Гайданка Є., Ключкович А. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України. Монографія. Ужгород: ЗІППО, 2014. 247 с.
32. Мателешко Ю.П. Політика «м'якої сили» Угорщини на Закарпатті: цілі, суб'єкти, напрями. *Геополітика України: історія і сучасність*: збірник наукових праць. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2018. Вип. 2 (21). С. 253–270.
33. Міжнародні документи. *Державна служба з етнополітики та свободи совісті*. URL: <https://dess.gov.ua/hcnm-osce-recommendations/> (дата звернення: 08.09.2024).
34. Молнар Й., Молнар С.Д. Територіальне розміщення етнічних груп. *Закарпаття 1919–2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець; [Редколег.: Ю. Остапець, Р. Офіцинський, Л. Сорко, М. Токар, С. Черничко; Відп. за вип. М. Токар]*. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. С. 492–504.
35. Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів: монографія. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. 412 с.
36. Остапець Ю., Ключкович А. Партійна система Словаччини: проблема функціонування та тенденції розвитку на сучасному етапі. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 59–66.
37. Остапець Ю.О. Електоральна поведінка та представництво в органах влади угорської громади Закарпаття. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 113. 2016. С. 392–397.
38. Правові засади державної етнонаціональної політики в Україні: Монографія / Кресіна І.О., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А., Вітман

- К.М., Кіссе А.І., Асланов С.А., Грицяк Д.І., Голденштейн К.О. / За заг. ред. І.О. Кресіної. К.: Логос, 2011. 400 с.
39. Рамкова конвенція про захист національних меншин (Страсбург, 1 лютого 1995 року). *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055 (дата звернення: 11.09.2024).
40. Ротар Н.Ю. Теорія політичної участі: навч. посіб. / Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці: Чернів. нац. ун-т, 2010. 167 с.
41. Ротар Н.Ю. Участь громадян України у циклічних політичних процесах трансформаційного періоду: дис... д-ра політ. наук: 23.00.02; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2007. 517 с.
42. Стряпко І. Представництво угорської національної меншини у виборних органах України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2015. № 4. С. 143–152.
43. Тищенко Ю. А. Забезпечення ефективної участі меншин у суспільному житті: електоральні процеси. Аналітичний огляд / Український незалежний центр політичних досліджень. К., 2012. 49 с.
44. Тужанський Д. Угорці, роми та чехи: як у Словаччині отримують освіту представники національних меншин. *Infopost*. Дата оновлення: 17.12.2021. <https://infopost.media/ugorczi-romy-ta-chehy-yak-u-slovachchyni-otrymuyut-osvitu-predstavnyku-nacziionalnyh-menshyn/> (дата звернення: 17.11.2024).
45. Угорці й угорська мова на Закарпатті. Закарпаття 1920–2020 / Гіреш-Ласлов К., Кормочі З., Марку А., Матей Р., Товт-Орос Е., Черничко С. Törökbálint: Termini Egyesület, 2020. https://real.mtak.hu/135070/1/Uhortsi_y_uhorska_mova_na_Zakarpatti.pdf (дата звернення: 11.11.2024).
46. Чим закінчилася історія зі створенням угорської автономії в Румунії. *112.ua*. Дата оновлення: 29.04.2020. URL: <https://web.archive.org/web/20200505105526/https://ua.112.ua/golovni->

- novyni/chym-zakinchylasia-istoriia-zi-stvorenniam-uhorskoi-avtonomii-v-rumunii-534518.html (дата звернення: 11.11.2024).
47. Янченко А.О. Форми політичної участі: аналітичні підходи до картування партисипації громадян. *Політикус*. 2021. № 3. С. 94–102.
48. Balogh P., Kovály K. Small but Salient: The Securitization of Ukraine's Ethnic Hungarian Minority. *Nationalities Papers*. 2024. 24 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/AA2A44B1DAC15AB7B5C1C92175DA947F/S0090599224000515a.pdf/div-class-title-small-but-salient-the-securitization-of-ukraine-s-ethnic-hungarian-minority-div.pdf> (дата звернення: 03.11.2024).
49. Biroul Electoral Central. PROCES–VERBAL privind centralizarea pe țară a voturilor și constatarea rezultatului pentru alegerea CONSILIILOR LOCALE din data de 27 septembrie 2020 (rectificat conform Hotărârii nr. 221/15.10.2020). URL: https://locale2020.bec.ro/wp-content/uploads/2020/10/10-pv_cl_final_rectif.pdf (дата звернення: 11.09.2024).
50. Bocskor A., Darcsi K. Hungarian parties in Subcarpathia (Ukraine). *Minority Studies*. 2013. Vol. 15, P. 69–79.
51. Conge P.J. The Concept of Political Participation: Toward a Definition. *Comparative Politics*. 1988. Vol. 20. Issue 2. P. 241–249.
52. Constituția României. *Cameră Deputaților*. URL: http://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_2&par1=0&idl=1 (дата звернення: 08.11.2024).
53. Grupul parlamentar al minorităților naționale. *România. Camera Deputaților*. URL: <https://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.gp?idl=1&idg=6> (дата звернення: 11.11.2024).
54. Grupul parlamentar al Uniunii Democrate Maghiare din România. *România. Senat*. URL:

- <https://www.senat.ro/ComponentaGrupuri.aspx?Zi&GrupID=b8faa44f-07a0-4de5-bbc6-0618a4c0a194> (дата звернення: 11.09.2024).
55. Grupul parlamentar al Uniunii Democrate Maghiare din România. *România. Camera Deputaților.* URL: <https://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.gp?idl=1&idg=5> (дата звернення: 11.11.2024).
56. Guidelines to Assist National Minority Participation in the Electoral Process. Warsaw, 2001. 45 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/0/42055.pdf> (дата звернення: 26.09.2024).
57. Lege nr. 35 din 13 martie 2008 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali. URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=78207 (дата звернення: 29.06.2023).
58. Lege nr. 373 din 24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului. URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=58521 (дата звернення: 08.11.2024).
59. Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente. P. 30–31. URL: <http://referendum2018.bec.ro/wp-content/uploads/2018/09/LEGE-Nr-208-2015.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).
60. Maďarská národnostná menšina. Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny. URL: <https://narodnostnemensiny.vlada.gov.sk/narodnostne-mensiny/historia-a-sucasnost-nm/madarska-narodnostna-mensina/> (дата звернення: 17.11.2024).

61. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (дата звернення: 13.10.2024).
62. Matloň I. Počet Maďarov na Slovensku dlhodobo klesá. Maďarskí politici z toho začínajú byť nervózni. *Štandard.sk*. Дата оновлення: 21.01.2022. URL: <https://standard.sk/159627/pocet-madarov-na-slovensku-dlhodobu-klesa-madarski-politici-z-toho-zacinaju-byt-nervozni> (дата звернення: 17.11.2024).
63. Miting pentru autonomia Ținutului Secuiesc, în Târgu Mureș: «Este și în interesul României». *Digi24.ro*. Дата оновлення: 10.03.2024. <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/evenimente/miting-pentru-autonomia-tinutului-secuiesc-in-targu-mures-este-si-in-interesul-romaniei-2718491> (дата звернення: 11.11.2024).
64. Numărul maghiarilor din România a scăzut dramatic: «Este de parcă ar dispărea întreaga populație maghiară a județului Harghita». *Știrii de Cluj*. Дата оновлення: 03.01.2023. URL: <https://www.stiridecluj.ro/national/numarul-maghiarilor-din-romania-a-scazut-dramatic-este-de-parca-ar-disparea-intreaga-populatie-maghiara-a-judetului-harghita> (дата звернення: 03.11.2024).
65. Ordonanță de Urgență nr. 165 din 13 octombrie 2000 pentru completarea art. 5 din Legea nr.68/1992 privind alegerea Camerei Deputaților și a Senatului. URL: http://www.cddep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act?ida=26135 (дата звернення: 08.11.2024).
66. Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické subjekty podľa územného členenia. URL: https://www.volbysr.sk/sk/vysledky_hlasovania_strany.html (дата звернення: 02.10.2024).
67. Počet obyvateľov podľa ďalšej národnosti v SR k 1. 1. 2021. URL: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-dalsej-narodnosti/SR/SK0/SR> (дата звернення: 01.10.2024).

68. Počet obyvateľov podľa národnosti v SR k 1. 1. 2021. URL: <https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/struktura-obyvatelstva-podla-narodnosti/SR/SK0/SR> (дата звернення: 01.10.2024).
69. Poláčková Z. Maďarská menšina v procese transformácie po roku 1989: typológia prechodu od partikulárneho k občianskemu. *Studia Politica Slovaca*. S. 22–40. URL: https://www.sav.sk/journals/uploads/05111518SPS_2_2015_Z%20Polackova.pdf (дата звернення: 17.11.2024).
70. Rezultate alegeri locale 2020! Mesajul UDMR după succesul înregistrat la vot. Capital. 28.09.2020. URL: <https://www.capital.ro/rezultate-alegeri-locale-2020-mesajul-udmr-dupa-succesul-inregistrat-la-vot.html> (дата звернення: 17.10.2024).
71. Rezultate definitive: Caracteristici etno-culturale demografice. 2.1 Populația după etnie la recensămintele din perioada 1930-2021 (Etnii, Județe) – Tabel 2.01. *RECENSĂMÂNTUL POPULAȚIEI ȘI LOCUINȚELOR 2021*. URL: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-etno-culturale-demografice/> (дата звернення: 16.10.2024).
72. Splnomocnenec upozornil, že rozšírenie zoznamu vychádza z výsledkov a interpretácie minuloročného sčítania a legislatívnych podmienok. *Teraz.sk*. Дата оновлення: 17.06.2022. URL: <https://www.teraz.sk/slovensko/naslovensku-od-januara-pribudne-160-no/641582-clanok.html?fbclid=IwAR18z-Dj-EfcGCxFOc1dGtQGaQet23mssat4jWZpv2QIPvj3GyINVC9iiDs> (дата звернення: 17.11.2024).
73. Šutaj Š. Maďarská menšina v slovenskej politike po roku 1989. Národnostná politika na Slovensku po roku 1989. Editor, Štefan Šutaj. Compiled by, Štefan Šutaj. Publisher, Universum, 2005. S. 93–101. URL: https://svusav.sk/storage/uploads/publikacie/pdf/narodnostna_politika.pdf (дата звернення: 17.11.2024).

74. The Radical right in Central and Eastern Europe since 1989 / edited by Sabrina P. Ramet; afterword by Roger Griffin. University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press, 1999. 383 p.
75. Ústava Slovenskej Republiky. Účinnosť 1.1. 2011. Žilina: Poradka, 2011. 64 s.
76. Verba S., Nie N.H. Participation in America: Political Democracy and Social Equality. New York: Harper and Row, 1972. 428 p.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Секейська земля в ментальних кордонах прихильників автономії.

Джерело: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Szekely_Land_issues.svg

ДОДАТОК Б

Демонстрація на підтримку секейської автономії в Будапешті
10 березня 2013 року (День свободи) з розгортанням секейського
прапора.

Джерело:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ter%C3%BCleti_auton%C3%B3mi%C3%A1t_Sz%C3%A9kelyf%C3%B6ldnek!_-_Budapest,_2014.03.10_\(3\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ter%C3%BCleti_auton%C3%B3mi%C3%A1t_Sz%C3%A9kelyf%C3%B6ldnek!_-_Budapest,_2014.03.10_(3).JPG)

Джерело:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ter%C3%BCleti_auton%C3%B3mi%C3%A1t_Sz%C3%A9kelyf%C3%B6ldnek!_-_Budapest,_2014.03.10_\(22\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ter%C3%BCleti_auton%C3%B3mi%C3%A1t_Sz%C3%A9kelyf%C3%B6ldnek!_-_Budapest,_2014.03.10_(22).JPG)

ДОДАТОК В

Ласло Текеш/*Tőkés László* (01.04.1952) – один із найбільш відомих політичних лідерів угорської національної меншини Румунії.

Джерело:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%BE_%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D0%B5%D1%88#/media/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:T%C5%91k%C3%A9s_L%C3%A1szl%C3%B3_2007.JPG

ДОДАТОК Г

Аттіла-Золтан Чеке/*Cseke* (*Attila-Zoltan* (09.06.1973) – лідер парламентської групи Демократичного Союзу угорців Румунії в Сенаті

Джерело: <https://www.senat.ro/FisaSenator.aspx?ParlamentarID=50B88BA2-08FC-4277-B10F-BE0E2BF46CCC>

ДОДАТОК Г

**Ботонд Чома/*Csoma Botond* (18.02.1975) – лідер парламентської групи
Демократичного Союзу угорців Румунії в Палаті Депутатів**

Джерело: <https://udmr.ro/profil/csoma-botond>

ДОДАТОК Д

Бела Бугар/*Bugár Béla* (07.07.1958) – один із найбільш відомих політичних лідерів угорської національної меншини Словацької Республіки.

Джерело:

https://cs.wikipedia.org/wiki/B%C3%A9la_Bug%C3%A1r#/media/Soubor:Bela_Bugar,_small_portrait.jpg

ДОДАТОК Е
Символіка політичної сили «Альянс»/«SZÖVETSÉG–ALIANCIA»
(Словацька Республіка).

SZÖVETSÉG

ALIANCIA
Zselíz/Želiezovce

Джерело: https://www.facebook.com/p/Sz%C3%B6vets%C3%A9g-Aliancia-Zsel%C3%ADz-100064518259465/?_rdr

ДОДАТОК Є

Символіка «КМКС» Партії угорців України
та Демократичної партії угорців України.

Джерело: <https://kmksz.com.ua/uk/homepage/>

Джерело: <https://umdp.info/>

ДОДАТОК Ж

Політичний лідер угорської національної меншини України (Закарпаття), голова «КМКС» Партії угорців України Василь Брензович (25.04.1964).

Джерело: <https://politika.ko.net.ua/?p=15523>

ДОДАТОК 3

**Політичний лідер угорської національної меншини України
(Закарпаття), голова Демократичної партії угорців України**

Ласло Зубанич (20.05.1971).

Джерело: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/humanitar-hu_history/staff